

Онур Қоплон

Алфидо

Ҳозир ортимга
ўгирилиб қарасам,
бошим ўз-ўзидан
хам бўлади
ва қўлларим
дуога очилади...

Нак икки кун хонамдан чиқмадим. Уйга боришим хақида онамларга хабар бердим. Имтихонларни топширишимни, ҳеч нарсадан ортда қолмаслигимни айтдим. Ҳеч нарсадан хабари йўқ онам шунчалар хурсанд бўлдики... “Сени олгани борамиз, бирга кайтамиз”, деганида юрагим қинидан чиқаёзди. Худди кўчалардаги йўлкаларнинг тошлари мен ҳақимда гапиради. “У сизнинг қизингиз эмас, энди умуман бошқа”, дейди. Қилган ишларимни бирма-бир айтиб берадигандек. Неча кунлардан бери биринчи марта айтгани ёлғон тополмай каловланиб қолдим. Ахир мен бораман-ку, уларнинг бу ерга келишига ҳожат йўқ. Хуллас, амаллаб кўндирдим. Улар бу шаҳарга қадам қўймаслиги керак, камида мен ўзимга келиб олгунга қадар. Мен жуда-жуда чарчадим...

* * *

Учинчи куннинг адоғида Миттивойга дон олиш учун хонамнинг эшигини очдим. Бир томондан Арда билан учрашиш, унга аслида қандай инсон

эканимни тушунтиришни истаётган эдим. Туғилиб ўсган уйимни, мен яшаган ҳаётни, қандай улғайганимни, ўзим ҳақимда ҳамма нарсани гапириб бергим келди. Уни яхши танимайман. Ўтган қиска вақт ичида бошимиздан ўтган нарсалар, ким биларди, қалбларимизга қандай таъсир қилди экан. Нималарни яхши кўрадию нималарни хушламайди? Энг ёқтирган ранги қайси? У ҳам кечалари ухлармасдан осмонга тикилармикин? Дарвоқе, кечалари самога кўз тикмай қўйганимга қанча бўлди? Неча кечадан бери ухляпман ўзи? Қанчалар соғиндим юлдузларни, ойни, тушларимни, ҳаммасидан кўпроқ ўзимни... Балки, бугун соҳилда ўтириб анчагача суҳбатлашамиз. Иккимиз учун бир юлдузни танлаб, унда нималар кўрганимизни бир-биримизга гапириб берамиз. Ўзимиз аслида қандай эканлигимиз тўғрисида гаплашамиз. Балки, ўша кеча ҳақида ҳам бироз гаплашамиз, лекин у мавзуни қайтиб ҳеч қачон очмаймиз. Бир кутига қамаб, умиримизнинг охиригача у ҳақда ҳеч кимга айтмаймиз. Айтганча, умр йўлида бирга қадам ташлай оламиз, тўғрими? Шундай бўлиши мумкинми?..

Ана шу ўйларни хаёлимдан ўтказар эканман, Миттивой учун дон олган ва аллақачон кафенинг эшигига келиб бўлган эдим. Кафеда ойдеккина қиз бор экан. У ҳам биринчи курсда ўқир, ўқишдан бўш пайтларида бу ерда ишлар экан. Шунчалар истарали қизки, биринчи кўришдаёқ бирга чой ичиб,

сухбатлашгим келди. Мени кўриши билан кулим-сираганча ёнимга келди. Ундан Ардани сўрадим. Иши бор экан, ташқарига чикиб кетибди. Қизик, нима иши бор? Қаерга кетди? Ёки менга сюрприз тайёрлаяптими? Балки, соҳилга боришни мендан олдин у ўйлаб кўйгандир. Ўша кеча бўлган ишлар учун хафа эди, холбуки, нималарни кўрганимни, бошимдан нималар ўтганини билмайди.

* * *

Оқшомгача Ардадан хабар келмади. Соат саккиз бўлибди. Ўн иккидан аввал ётган ва аллақачон ухлаган бўлишим керак. Бирор соат гаплашиб келаман деб яна кафега йўл олдим. Бугун, балки, биринчи марта ҳақиқий ўзимиз бўлиб гаплашиб оламиз. Ҳаяжонланиб кетяпман, нимани биринчи бўлиб гапириб бериш ҳақида ҳали бир тўхтама келмадим. Балки, у биринчи бўлиб сўз очар, кейин мен...

Лекин Арда йўқ экан. Қаерда эканлигини эшитганимда устидан бир челак совуқ сув куйилгандек бўлди. Гуруҳдагилар билан яна ўша барга кетибди, менинг эса хабарим йўқ. Ахир келишганди-ку! Бошқа қайтарилмайди, у ерга яқинлашмаймиз деганди-ку!.. Нега менга кўнғироқ қилмади?.. Аввалига телефонимни олиб, рўйхатдан унинг исмини кидирдим, топгандан кейин эса кўнғироқ қилишдан воз кечдим. Барибир кўнғироққа жавоб бер-

майди, ҳатто эшитмайди ҳам. Телефонимни чўнтагимга солдим-да, шошилганча бар томонга йўл олдим. Ёнимдан ўтганларни кўзим кўрмаётганди. Бу гал ичим тўла нафрат билан кетяпман, бир ўзим! Биринчи марта бу йўлда бунчалар қатъиятлиман, биринчи марта ўзимга бунчалар ишоняпман.

Барнинг эшигига келганимда ичкаридаги ичкиликнинг ҳидидан кўнглим ағдарилгудек бўлди. Аввал бу ерда қандай ўтирганман ўзи? Қандай қилиб хавосидан нафас олганман? Унитазнинг олдида ўтирган кўйи қусганим эсимга тушиб кетди. Бўлиб ўтган воқеалар хаёлимдан шитоб билан ўтар, ўша биринчи кечада ўзим берган саволларга бирма-бир жавоб кайтараётган эдим. Агар билганимда ўша остонадан хатлаб ташқарига чикмаган бўлардим! Билганимда... Ох, мен! Ўша туфлини умуман киймаган бўлардим, умуман! [Ёввойи эдик, ҳар биримиз шунчалик ёввойи эдикки, бу дунёнинг ифлосгарчиликларига ботар, ана шу ифлосгарчиликларидан нафас олар эдик.]

Ичкарига кирганимда ҳеч кимга кўзим тушмади. Қизик, нотўғри қилдимми? Бу ерга келишмаганмикин? Эҳтимол, Арда бу ерда эмасдир. Аввал кўнғироқ қилишим керак эди, эшитиб қолса, роса жахли чиқади... Эндигина зинадан тушиб кетаётган эдим ҳамки, ичимни тимдалаган бир хотира эсимга солди: балки, ичкари хонада бўлишса-чи?... Яна ўша нарсани истеъмол қилишаётган бўлса-чи?... Йўк, бе-

маънилик қилма, у ерга киролмайсан, устига-устак, бир ўзинг. Қандай чидайсан бунга? Сен шунчалик кучлимисан? Албатта, йўқ. Бундай қилолмайсан, бунга рухсат бермайман. Энди сенга ўзим яхши қарашим керак, кичик хоним. Энди ўйламай-нетмай иш қилиш йўқ! “Жавоби йўқ саволлардан халос бўлиш керакки, ҳаётда яшаш мумкин бўлсин” деган ўша тутуриқсиз фикрдан ҳам узоклашишинг керак. Жавоби йўқ саволларни эмас, сенга муаммо келтириб чиқарган, сени ўзлигингдан айирган бу йўлдан кутулишинг зарур.

Ўзим билан жанжалим жуда кучли эди: сал аввал ўйга толиб турган мен ичимдаги овозни бос тирдим-да, ичкаридаги хона томонга қадам босдим. Ҳеч ўйлаб ўтирмай эшикни очдим, чунки бир сония ўйлансам ҳам, у ердан югурганча қочган бўлардим.

Қай кўз билан кўрайки, ҳамма ўша ерда эди. Лекин ҳамма тик турар, қотиб қолгандек менга қарашарди. Айбларини тушуниб қолишди, шекилли, деб ўйладим. Шу пайт кимдир “Полиция!” деб бақирди-ю, нима бўлаётганини англаб улгурмасимдан ҳар ким дуч келган ёққа қоча бошлади. Ўша юракни сикадиган, тор ва ғира-шира хонада миллионлаб одам бор-у, бари мени туртиб-суртганча ёнимдан ўтаётгандек. Арда қўлимдан ушлаганча мени тортар экан, оёқларим чалкашиб кетгандек қадам ташлай олмаётган эдим. Ерда бир қиз ётар, тинимсиз титрарди. Унга қўлимни узатишни, уни олиб

ташқарига чиқишни хоҳладим... Миям говлаб кетганди. Арда кўлимдан маҳкам сиққанча торткилар, беихтиёр унга эргашаётган эдим. Жаҳл қилаётган, бакираётган эди. Мени тезгина аёллар хожатхонасига олиб кирди. Мен пайдар-пай берадиган саволларни олдиндан билгандек “Жим!” деди. Катъий, кўпол овоз билан. Нонушта пайтида стол устида турган гулларни бир бурчакка итқитганида бундай нарсалар бўлиши мумкинлигини нега ўйламадим? Шошма, мен бу ерга нега келгандим ўзи? Ардани олиб кетишга келмаганмидим? Нега энди полициячилардан қочяпмиз? Ахир мен ҳеч нарса қилганим йўқ-ку. Аллоҳим, мени қутқар! Бу ботқоқликдан, ўзимдан, нафсимдан, қилган ишларимдан қутқар мени, ўтинаман!

Шу пайт ташқаридан кимнингдир яқинлашаётгани эшитилди. Товуш яқинлашгани сайин йўқ бўлиб қолиш истагим ортиб бораётган эди. Нима дейман? Бу ерга нега келганимни, ҳатто нималар бўлганини тушунмаганимни қандай айтаман? Қандай ишонтираман? Кутилмаганда бу ерда, ўзим билан бутун дуолару сураларни ўқиётган ҳолатда пайдо бўлиб қолганимни қандай тушунтираман?..

– Аста-секин чиқаверинглар, кетишди.

Мен нега келишганини билмаган полициячиларнинг кетганига бениҳоя севинаётган эдим. Шунчалик кўрқиб кетдимки, ўша сассик хожатхонанинг сассик деворига ёпишиб қолгандим. Эгним шалаб-

бо бўлганди. Бунчалик кўркувга шунча тер камлик қилади! Арда сал олдин мен тикилган кўзларини ишқалаб, деворни муштлашга тушди.

[– Минг лаънат! Минг лаънат! Минг лаънат!

Оғзидан бошқа гап чикмаётган эди. Буни биринчи марта тўққиз яшарлигимда автобусда кетаётганимда эшитганман. Бир аёл телефонда гаплашиб кетаётиб нариги томондаги кишига “Минг лаънат сенга!” деган эди. Уйимизда бирор марта ҳам “лаънат” деган сўзни эшитмаганим учун онамдан унинг маъносини сўрадим. Қизиғи, ўша аёлнинг ўрнига онам уялган, бу сўзнинг маъносини тушунтиришга кийналган эди.]

[– Болажоним, бу сўзни эшитишингни асло истамаган бўлардим, лекин насибамизда бу ҳақда гапириш бор экан. Сал аввал сен эшитган сўз инсоннинг юрагини уюштириб кўядиган истакдир. “Аллоҳнинг раҳматидан маҳрум бўл” деган маънони билдиради. Эсингдами, тунов куни намоздан кейин бисмиллоҳда Аллоҳнинг икки исми борлиги ҳақида гаплашган эдик. Нега шунча исмларидан фақат Раҳмон ва Раҳим бор бисмиллоҳда деб сўрагандинг.

– Ҳа, онажон, эсимда. Аллоҳнинг Раҳмон исми бу дунёда яратилган бутун мавжудотларни қамраб олади, деган эдингиз. Кўзичоқдан тортиб бўригача, Аллоҳга имон келтиргандан тортиб Унга ишонмайдиган инсонгача, барча-барчага Аллоҳ ўз раҳмати-ни кўрсатади деган эдингиз. Тўғрими?

— Худди шундай. Аллоҳ ҳаммага ўз раҳматини кўрсатади-ю, қандай қилиб инсонлар бир-бирига бу раҳматни раво кўрмай, шайтоний гапларни гапираркин-а?! }

— Шайтон бу сўзни яхши кўрадимиз? Ундай бўлса, уни ҳеч қачон оғзимга олмайман!

— Оғзингни ҳам, қалбингни ҳам бундай сўзлар билан кирлатма, болажоним. Кўриб турибсан, бу аёл яхши иш қилмади, атрофдагилар гувоҳ бўлганини хаёлига ҳам келтиргани йўқ. Биз гувоҳ бўлдик, у айтган сўзни унинг ўзига раво кўрмаслигимиз керак.

— Демак, унга лаънат айтмаслигимиз керакми?

— Агар ёмон иш қилгани сабабли фақатгина ўзимизни қаноатлантириш учун танқид қиладиган бўлсак, биз унинг учун яхши диндош бўла олмаган бўламиз. Аллоҳ бизни мана шундай ҳодисага дуч келтирган эканми, демак, бу аёлнинг анчагина дуога эҳтиёжи бор. Биз уни дуо қилайликки, жаҳли чикқанида бундай сўзларни айтмасин, ҳар доим Аллоҳнинг раҳматини тиласин. Кел, энди уйга етгунча жимгина уни дуо қиламиз, хўпми?..

Онамнинг гаплари шундоққина қулоғим остида янграгандек бўлди. Лекин тилим ўрнига қўлим ишга тушди: қандай бўлди билмадим-у, Ардага тарсаки тортиб юбордим. Бир неча сония менга қараб турди-да, жимиб қолди. Йиғлаётган эди. Менимча, ўзига келиб қолди. Ҳеч нарса демай хожат-

хонанинг эшигини очдим. Бир неча кун аввал Хотира музейимга шу йигит ҳақида ширин энтикиш билан бир нималар битган эдим, энди эса у билан битта хожатхонадаман. Устига-устак, аёллар хожатхонасида ва полициячилардан яширинган ҳолатда! Эшикни очиб улгурмасимдан тезгина жўмракни очди-да, юзига сув сепа бошлади. Юзига сув сепаётганга эмас, ўзини муштлаётганга ўхшарди. Мен эса каттакон сўроқ белгиси чизилган ва кейин ундов белгиси кўшилган чанг босган ойнадан ўзимга қараб турардим. Ҳали ҳам турибдими бу? Бирор марта бўлсин тозалашмабдими бу ерни? Мен теккан ўша унитазлар, мен ўтирган жойлар, эгним шалаббо бўлгудай бўлиб мен ёпишиб қолган деворлар қачондан бери тозаланмайди? Биз эса руҳимизни охирги марта қачон тозалаганмиз? Ўзимдан жирканяпман, ҳар бир заррамдан нафратланяпман. Жўмракни очдим-да, кўлимни қайта-қайта совунладим, қайта-қайта ювдим. Бошимни кўтарганимда юзим акс этган ойнага ортик тоқат қилолмадим ва ичимдаги бутун ғазабни муштимга жамлаганча унга салом юбордим.

Бир неча дақиқадан кейин ўша савол белгиси қонимнинг ранги туфайли кўринмайдиган аҳволга келиб қолганди. Ойна парча-парча бўлиб кетган, кўлимни қонатиб юборганди. Қизиғи, ҳеч нарсани ҳис қилмаётган эдим. Ойнани яна бир неча марта муштлаб, ҳатто синиқларини ҳам кўргим келмаёт-

ган бир пайтда Арда мени тезгина ташкарига олиб чиқди. Ўзимни касалхонада кўрдим. Ўнг кўлимда тикишлар билан эшикдан чиқаётганимда ҳали ҳам ҳеч нарсени ҳис қилмаётган эдим. Лекин кадам ташлашга ҳолим қолмаганди. Касалхонанинг олдидаги дарахтнинг тагига ўтириб, Ардага ўгирилдим:

– Ё нималар бўлганини тушунтир, ёки кўзимдан йўқол!

Менинг бунчалик нафрат тўла нигоҳларимга биринчи марта гувоҳ бўлиб турибди.

Ерда ётган кизнинг гиёҳванд моддани ортикча истеъмол қилгани учун ўзидан кетиб қолганини айтаётганида давомини эшитмаслик учун кулоқларимни иложи борича ёпишга уринаётган эдим. Кўлимни қаттиқ бостирганимдан тикилган жойи зўриқиб, оғрий бошлади. Атрофда бирор новда қимирламас, бирорта барг қилт этмасди! Ердан ҳатто бирор чумоли ўтса ҳам сезиладиган даражада жимлик чўккан эди. Томирларимда пишқирганча оқаётган қоннинг овози ҳам эшитиляпти. Бўлиб ўтган шунча ишнинг ичида мен нима қилиб юрибман?..

Ўлиб қолдимми? Туғилганида уни катта хурсандчилик билан кутиб олган оиласига ким хабар беради? Бу шаҳарга ўқигани келганмиди? Нега бундай қилди? Инсон қандай қилиб ўзини хавфга отиши, қандай қилиб ўзи ишонмайдиган одамлар билан бир ҳаводан нафас олиши мумкин? Ҳозир, ростдан ҳам, ўлганми?..

“Унутма, қизим, инсон қандай яшаса, ўшандай ўлади, қандай ўлса, ўшандай тирилади”, деган она-си айна пайтда уни қаерда деб ўйлаётган экан? Шу аҳволда тириладими, Аллоҳнинг хузурига шундай чиқадими? Аллоҳим, ўлим қанчалар кўркинчли, қанчалар оний!

Шошма, ўзингга кел, бу саволларнинг бари ўзингга қаратилганини фаҳмляяпсанми? Танишган кунингдан бери ҳаётингга салбий таъсир кўрсатаётган бу йигитга қанчалик ишонасан? Кимлар билан дўст бўлдим деб ўйляяпсан ўзи? “Бир марта синаб кўрсанг, ҳеч нарса бўлмайди. Сөгинмадингни берган кайфини?” дея бу разилликни олтин товоқда олиб келган шу инсонни, чиндан ҳам, севишингга ишонасанми? Шайтон ҳам нуқул худди шу сўзларни айтмайдими? Ўша қизга ҳам бир мартадан ҳеч нарса бўлмайди дейишгандир, балки! Ҳозир шу ерда ўлиб қолсанг, бундай ҳолатда тирилишни исташингга ишончинг комилми?..

“Бу кунни асло унутмайман! Унутмаслик учун миямга ўйиб ёзиб оламан. Оёқларим сен томон қадам ташлашни истаса, уларни кесиб ташлайман! Яхши қол!”

Бугун ойнинг йигирма тўртинчи куни. Ўша кечадан бери тўқсон кун, шифохонама-шифохона кезиб, ўша кизнинг вафот этгани ҳақида хабар олганимдан бери саксон саккиз кун ўтди. Уйимдаман, хонамда. Онамнинг бағридаман. Онам нақ тўқсон кундан бери нималар бўлганидан беҳабар ҳолда бошимни силаб ўтирибди. Уйдагиларга ўқишни ташлаш, бу йил университет имтиҳонига қайтадан кириш ҳақидаги фикрим маъқул келди. Онам ҳеч нарса сўрамаётган, ҳар куни кўзларимга тикилганча гўё мен жимгина эшитишни хоҳлаган нарсаларни гапираётгандек эди. Миттивой билан жуда яхши чиқишиб қолишди, қушчам ҳар куни эрталабдан кечгача онам ўргатган оҳангларни завқ билан такрорляпти. Балки, бошимдан ўтганларни Миттивой шипшиб қўйгандир онамга... Ҳатто у ҳам жуда ўзгарди, патлари янада чирой очгандек, овози янада тиниклашгандек, ҳақиқий уясини ана энди топгандек. Бу сафар, чиндан ҳам, ёлғиз қолмаслигини ҳис қилаётгандир, эҳтимол...

Ўзимга кела бошладим. Лекин гоҳ-гоҳида индамай уйдан чиқиб, бир ерларда уним чиқмайгина

юриб келиш истаги ичимни тирнаб кўймасди. Ҳаргал онам менга ҳамроҳлик қилмоқчи бўлар, мен эса аксар ҳолларда ёнимда кимдир бўлишни хоҳламасдим. Эгнимдагиларни алмаштириб ташқарига чиқиш учун жавонни очмоқчи бўлганим эсимга тушса, нафасим қайтиб кетаверади. Ёнимга тузук-қурук ҳеч нарса олмай келаверган эдим. Худди ҳамма нарса ўша кечани эслатади! Ётоқхонага қайтишим ҳамано бир-иккита кийимимни чамадонимга солиб, Миттивойни ҳам олдим-да, уйга равона бўлдим. Қайтиб келмаслик учун, иложи борича тезроқ қочиш учун, ортимга ўгирилиб қарамаслик учун кетдим...

Эгнимга бир-иккита кийим олмасам бўлмайди энди. Қайтадан қадам ташлашни, ҳаммасини қайтадан бошлашни истаяпман... Ким билади, балки, юришдан олдин қайтадан эмаклашимга тўғри келар, лекин янгитдан бошлаш учун бир илинж борлигини билишни хоҳлайман...

Авваллари кўзгуда ўзимни кўришни истамасдим, ҳозир эса бир неча дақиқадаёқ тайёр бўлдим. Онам узоқ вақтдан кейин бирга ташқарига чиқишимизни эшитиб хурсанд бўлиб кетган, аллақачон кийиниб, мени кутаётган эди. Зинадан тушаётиб юқори каватдаги кўшнимизнинг қизчасини кўриб қолдик. Қизча на хурсанд бўлишни, на кўрқишни билолмаётгандек эди. Унга кулиб қараганимдан кейингина юзи ёришди. Қўлидаги сариқ айиқчаси билан ортига ўгирила-ўгирила тушиб кетди. Телефони уйда қолганини

эслаган онам эса шоша-пиша тепага кўтарилаётган эди. Тўсатдан деворлар орасида нафасим кайтгандек бўлди, онамни ташқарида кутиб туриш учун очик хавога урдим ўзимни. Кимгадир кулиб карамаганимга, бу шифонинг лаззатини унутганимга анча бўлибди. [Ох, ҳаво! Қанчалар улкан неъмат! Инсон энг қийналган пайтларида, ўзини бўғилгандек сезганида билади унинг кадрили.] Уйнинг олида дам ўнгга, дам чапга юрар эканман, қандайдир қоғозни босиб олганимни сездим. Эгилиб қарасам, сал аввал кўшни қизча айиқчасининг кўлтиғига қистириб қўйган мактуб экан. Ортидан югуриб бормоқчи бўлдим, лекин оёқларимга бу фикр ҳечам маъқул келмаган кўринади. Турган жойимда қотиб қолгандим. Чор атрофга кўз қирим билан қарагач, мактубни очиб кўрмоқчи бўлдим. Онам ҳалигача келгани йўқ. Кичкина қиз кимга хат ёзиши мумкин? Бунча безаб-безалган мактубни кимга жўнатиши мумкин?..

“Атиргул исли Пайгамбаримга!

Бугун отам Сизнинг исингиз бир неча кўча нариддан келиб туришини айтди. Богимиздаги гулларнинг ҳиди эса узоқдан ҳечам сезилмайди, атайин ёнига бориб ҳидлашимга тўғри келади. Бизнинг кўчадан ҳам ўтасизми?. Ўтсангиз, ҳамма ёқ ажойиб ҳидга тўлиб кетадида!.

Ўтган куни мактабнинг ёнидаги дўконда қизил сочли қўғирчоқни кўриб қолдим, лекин отам маош олмагунича уни сотиб ололмас эканмиз, онам шун-

дай деди. Ўша қўғирчоқни сиз олсангиз бўлмайди-ми, ё Расулуллоҳ? Сизни кўришни жуда-жуда ис-тайман, ёқимли исингизга жуда қизиқиб кетяпман. Илтимос, бизнинг кўчага ҳам келинг, Расулуллоҳ!..”

Қизалоқ тушмагур Пайғамбаримиз алайҳиссаломдан қўғирчоқ олиб беришларини, У зотнинг исларидан тўйиб-тўйиб нафас олишни хоҳлаётган экан!.. Бу қандай софдиллик, бу қандайин ишонч?.. Қизиқ, Пайғамбаримиз алайҳиссаломга етиб бориши учун бу мактубни кимга бермоқчи бўлдийкин?.. Болалик қанчалар гўзал, қанчалар маъсум! Ёзган мактуби Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг қўлларига эмас, мендек гуноҳга ботган кимсанинг қўлига тушганини билса, нима қиларкин?.. Оҳ, қизалоқ! Мактубингни ҳатто қўлимда ушлаб туришдан ҳам уяляпман! Қоғозига тегинганим учун, сатрлари аро кўз югуртирганим учун ўзимдан уялиб кетяпман...

Уни топиб, мактубини Расулуллоҳга етказиб бўлмаслигини айтсам, қандай бўларкин? Ёки бирор жойга яшириб қўйсаммикин? Балки, бу истаги рўёбга чиқмаслигини тушунтирсаммикин? Кичкинагина болага ҳафсаласини пир қилмай қандай тушунтириш мумкин буни? Яхшиси, ўша қўғирчоқни сотиб олиб, қизалоққа бу мактубини Пайғамбаримизга етказа олмаслигини ётиғи билан айтаман...

Умримда биринчи марта қўлимга тушган биринчи нарсаниёк “яхши экан” деб олганимдан кейин уйга қайтар эканмиз, онамдан кутилмаган сўзларни эшитдим:

– Ўзимга ўзим қизим улғайяпти дер эдим нуқул. Ўзинг сездингми, билмайман, биринчи марта ноз қилмай, иккиланиб ўтирмай, тортишмасдан нарса олдинг. Менимча, энди ростдан улғайибсан...

Лекин онамнинг овозида “умуман улғаймасанг, кандоқ яхши” деган оҳанг бордек. [Оҳ, онажон, жуда кўп яраландим мен, жуда катта хатоларга йўл қўйдим. Болалигимда қонаган тиззам ҳозир кўпроқ оғрияпти.] Худди болалик пайтларимдагидек уйга йиғлаганча келсам ва қўшни болалардан шикоят қилсам, сиз эса қонаётган тиззамга қараб чуқур нафас олсангиз-у, жаҳлингиз чиққандай бўлса, кейин жоним оғриётганига чидолмай тиззамдан ўпиб қўйсангиз-да, оғриқ ўтиб кетса. Соатлаб, кунлаб, ҳатто ойлаб ухласам... Ҳеч ким безовта қилмаса мени. Сўнг уйғонсам. Атиги бир неча соат ухлагандек бўлиб уйғонсам. Бутун дунё ўзгарган, ўша қизнинг ерда ётганча қалтираётган бадани кўз ўнгимдан ўчиб кетган бўлса. Ҳатто ўйласам ҳам кўнглимни беҳузур қиладиган ўша ҳожатхонанинг хиди ўпкамдан чиқиб кетган бўлса. Қўлим ўша моддага умуман тегмаган, ўша кунлар миямдан буткул ўчган бўлса. [Мен ўша шаҳарга умуман бормагандек уйимнинг бир бурчагида ўтирган бўлсам...]

Хаёлларимга ғарқ бўлганча қадам босар эканман, кўзим рўпарадаги мактабга тушди-ю, қўшни қизчанинг мактубини эсладим.

– Она, юқори қаватдаги кўшнимизнинг кизи қайси мактабда ўқийди?

– Ойчами? Ана, рўпарадаги мактабда ўқийди. Қачон мени кўрса, гуллар ёпиштирилган деразани кўрсатади. Уларнинг синфи экан. Нақ бир ҳафта овора бўлиб, ўша гулларни ясади. Анчагина сергайрат, кўз тегмасин.

Онам гапини тугатмасидан телефони жиринглаб қолди. Худди кинодагидек, роса керакли вақтда жиринглади-да ўзиям! Онам телефонда гаплашар экан, бир қўли билан новвойхонани кўрсатиб, нон олишга кетаётганини ишора қилди. Бу фурсатни бой беришим мумкин эмас: зинғиллаганча мактабнинг ёнидаги дўконга кирдим-да, кизил сочли кўғирчоқни қидиришга тушдим. Қарасам, нақ уч хил кизил сочли кўғирчоқ бор экан. Энди нима қиламан, қай бирини оламан? Кўшни қизалоқ булардан қай бирини хоҳлаган экан?.. Уни олаймикин, бунисиними деб ўйланиб турсам, дўкон ходимларидан бири ёнимга келиб, “Узр, сизга қандай ёрдам беришим мумкин?” деб сўради. Мен эса каловланиб қолдим. Нима дейишни, қандай тушунтиришни билмаётган эдим.

– Кўғирчоқ оласизми? Бу кўғирчоқдан битта қолган, бир қизчанинг илтимосига кўра ажратиб қўйганмиз, шунинг учун сизга сотолмаймиз. Хохласангиз, бошқаларидан олишингиз мумкин.

Ҳа, худди шу! Аллоҳим, ўзингга шукрлар бўлсин! Ўша қизча бизнинг кўшнидан бошқаси бўлиши мумкин эмас!

– Ўша қизчанинг исми Ойчами?

Ҳаётимнинг сўнгги кунларидаги энг хаяжонга солувчи саволни берган ва ундан ортик хаяжон билан жавобини кутаётган эдим. Бўлди! Сотувчи кўғирчокни ўрашга тушди. Энди ҳаммасини ётиғи билан тушунтириш қолди, холос.

Эрталаб “Бугун тушдан кейин Ойчаларнинг уйига чойхўрликка борайликми? У ердан чикиб, кўйлагимни алмаштиргани бораман”, деганимда онам шўрлик хурсанд бўлиб кетган эди. Ахир қизи узоқ вақтдан бери одамларга аралашишни хоҳлаган эди, устига-устак, эғнида озиб-тўзиб кетганидан икки ўлчам катта келиб қолган кўйлак билан...

* * *

Чойхўрлик баҳонасида келдиг-у, кўғирчокни бир амаллаб Ойчанинг хонасига ташлаб чиқдим. Нима деб гапиришни билмаганим учун кўғирчокни хонада қолдиришдан енгил тортдим. Хонанинг эшигини оҳистагина ёпар эканман, ташқи эшикнинг кўнғироғи чалинди. Ойчанинг мактабдан қайтганини пайқамаслик мумкин эмас: кўнғирокдек овози бутун уйни тўлдириб юборди. У қадам ташлагани сайин менинг юрагим янада тезроқ уряпти.

Ойча уялибгина кирди-да, “Хуш келибсизлар”, дегач, кийимини алмаштириш учун хонасига йў-

налди. Кўлимдаги стакандан чой хўплаган кўйи унинг қийқиришини кута бошладим. Лекин кутганимдай бўлмади: аллақанча вақт ўтди ҳамки, Ойчанинг овози чиқмади. Онасининг ҳам чақиришларига жавоб қайтаравермагач, ундан хабар олиш учун ўрнимдан кўзгалдим.

Хонасига яқинлашганимда мен кутган хурсандчиликнинг ўрнига хўрсиниқ овози эшитилди. Ойча йиғлаётган эди! Наҳотки адашиб бошқа кўғирчоқни олган бўлсам?..

– Ойча, кирсам майлими? Мактабда кимдир сени хафа қилдими? Хафа қилган бўлса, менда сени хурсанд қиладиган бир...

Гапим оғзимда қолди. Кўғирчоқ мен қолдириб кетган жойда йўқ эди! Зимдан хонага кўз югуртириб чиқдим, йўқ! Демак, Ойча уни кўрган, лекин қаерга кўйди экан? Кўғирчоқ майли-я, Ойча нега йиғлаяпти?..

– Нима бўлди, нега йиғлаяпсан? Сабабини айтсанг, балки, ёрдамим тегар?

Ойча чуқур хўрсиниб кўйди-да, менга қараб кўлимсиради. Мендан расороқ кўриниб кетди кўзимга. Нигоҳларида худди ўта муҳим гап айтадигандек маъно мужассам эди.

– Зайнаб опа, биласизми, мен бугун мактабдалигимда хонамга Пайғамбаримизнинг совғалари келибди!

– ...

Нима дейишни билолмай, оғзим очилганча қолдим. Унинг бу гапидан кейин қандай қилиб кўғирчоқни мен олдим дейишим мумкин?..

– Сиз бирор марта Пайғамбаримиздан бирор нима сўраганмисиз, Зайнаб опа? Сизга ҳеч кўғирчоқ совға қилганмилар? Жуда хурсанд бўлиб кетдим! Лекин бу иккимизнинг орамизда сир бўлиб қолсин, майлими?

– Майли, сир бўла қолсин. Аммо совғангни ҳали кўрмадим, менга кўрсатасанми?

– Ҳозир онам чақиряптилар. Кейинроқ сизга ҳам бераман кўғирчоғимни ўйнашингиз учун, хўпми?

Кўлимдан тортқилаганча хонасидан чиқарди мени. Негалигини билмайман, лекин менга на кўғирчоғини кўрсатишни истади, на ёнидан узоқлашимни. Онаси билан сал аввалгидан мутлақо бошқача кайфиятда гаплашаётган Ойчага тикилар эканман, бир савол хаёлимдан кетмаётган эди: чиндан ҳам, мен Пайғамбаримиздан нимадир сўраганманми?..

* * *

Бир томондан совғани эгасига сездирмайгина топширганимдан хурсанд бўлар, иккинчи томондан миямда ғужғон ўйнаган саволларни ўйлаб бошимни автобуснинг ойнасига суяганча кетяпман. Устига-устак, тушишим керак бўлган бекатдан ўтиб кетмаслик учун ташқарига тикилар, орқамда-

ги холаларнинг гап-сўзларини истар-истамас эшиттаётган эдим. [Одамлар жамоат транспортида улардан ҳам бошқалар борлигини нега ўйлашмайди, хайронман. Одамзод деганлари канчалар ғалати, дунёни фақатгина ўзиники деб тасаввур қилади, бошқаларни ҳеч сиғдирмайди!..]

Овозларини эшитмаслик учун кулоқларимни бекитиб, “Бас!!!” деб бақирмоқчи эдим ҳамки, менга кўндаланг ўтирган аёлнинг овози эътиборимни тортди:

– ...нима ҳам дердим, замонамизнинг энг ёмон касаллиги шу-да. Жуда ҳам худбин бўлиб кетганмиз. Тунов куни бизга кўшни уйнинг учинчи қаватида яшайдиган Шармин опани мушукларга сут бераётганида кўриб қолдим. Биласиз, атеист аёл у. Хўш, сут берса, нима қилибди, дейишингиз мумкин. Буни қарангки, Аллоҳ ўша мушукларнинг қорни тўйишини истаган экан, буни кофирнинг кўли билан бўлса ҳам қилдириб қўйди. Биз эса нуқул “мен, мен” деб, худбинликка бериламиз. Эҳ, бу дунё – ёлғончи дунё!..

Гарчи телбалик қилиб, Зинжирликую⁵дан метробусга чиккан ва миямдаги минг хил ўйдан бошим оғирлашиб кетаётгандек туюлса-да, олдимдаги ўриндикнинг йиртилиб кетган қолламасига тикилиб қолган, юрагимга нимадир бўлган эди. Демак, аслида ўша ўйинчокни Ойча истаганидек

⁵ Истанбулдаги маззе

Пайғамбаримиз алайҳиссалом Аллохнинг амри билан жўнатганмилар? Тўғри-да, ким оркали бўлишининг аҳамияти йўқ-ку. Бир қизалоқ соф юраги билан Аллохдан сўради ва сўрагани ижобат бўлди, шундай эмасми? Ўша вақтда ўша ерда бўлишим, мактубни ўқишим, исталган қўғирчокни топишим, хатто айна пайтда ўқишда эмас, уйда эканлигим... Тасодиф дейдиган аҳмоқлар эшитиб олсин! Раҳматни қаранг-а! Ҳа, кимнинг қўли билан бўлишининг аҳамияти йўқ, лекин Раббим бу хайрли ишни менга насиб қилди. Йўқ, бундай ўйлашим худбинлик бўлиб қолмасмикин?.. Хўш, нима деб ўйлай унда? Бир кофир “Аллох мени раҳматига ноил қилди”, деб хурсанд бўлиши мумкинми?.. Чиндан-да, бу ишда менинг ҳиссам борми?..

* * *

Уйга қайтганимдан бери мен ҳам хотиржамман, Миттивой ҳам. Ҳеч йўқ энди ўзимизни хавфсизликда деб ҳис қилаётган эдик. Ҳар куни кечкурун деразанинг бир бурчагида Миттивой, нариги томонида эса мен ўтирганча овоз чиқармай суҳбатлашамиз. У менинг энг яқин сирдошимга айланиб қолди. Мен хатто эслашга ҳам кўрқадиган ҳолатларимга у гувоҳ бўлган. Яна унинг гувоҳлигида йиқилган жойимдан туришим керак. [Кун ўтган сайин мен айтишни истамаган нарсалар ичимда катталлашиб боряпти...]

Аллоҳим, менга ёрдам бер! Ўтган кунлар мендан ҳам ўтиб кетсин, ичимдаги яралар тузалсин. Қўрқ-япман, хайхотдек бу дунёда жарлик томон юмалаб кетаётгандекман. Одамлар қандай яшаяпти? Бу дунёнинг шовқин-суронига қандай чидашяпти?..

Ё Раб! Дунё жуда ваҳимали, Ўзинг асра мени, мени афв эт!..

Тушларимда зимистон хоналарнинг эшигидаги лўкидондек эдим. Эшигига кирқта кулф осган, қирқинчисини осаетганида кўли қирқ қарра куйган одам мисоли оғриқдан тўлғаняпман. Оташ ҳам доим ҳам куйдирадими? Куйдирадиган оташ бўлса, Иброҳим алайҳиссаломнинг сири нима эди?..

Қаноти синган кушнинг паида учиб бораётиб аллақандай ингичка овоздан уйғониб кетдим. Кўзимни аранг очиб қарасам, Миттивой қафасда ўзини у ёқдан-бу ёққа уряпти. Жон ҳолатда сапчиб турдим. Миттивой қафасда, менинг юрагим эса бўғзимда типирчиларди. Хаёлимдан ўтган фикрлар юрагимга сиғмас, нималар бўлаётганини тушунишга ҳаракат қилар эканман, фикрлардан бири мени янада кўрkitиб юборди. Уни йўқотишни истамайман! Минг хавотир билан қафаснинг эшикчасини очиб, Миттивойни кўлимга олмоқчи бўлган эдимки, худди бутун маҳаллани уйғотишни истагандек атрофни бомдод азони тутиб кетди. Соат неча бўлди ўзи?.. Қизифи, Миттивой тинчиб қолган, менга тикилиб турарди.

Сал аввал мени кўрkitиб уйгонтирган, минг хил овоз чиқариб ваҳимага кўйган у эмасдек жимиб қолганди.

Азон чақириб бўлинган, уйларда бирин-кетин чироклар ёна бошлаган эди. Бизнинг уйда ҳам чирок ёнган бўлса-да, ҳеч ким келиб шовқиннинг сабабини сўрамади. Гўё оғир жангдан чиққан аҳволда Миттивойга тикилар эканман, томоғим какраб кетганини пайқадим. Қушчам эса ҳеч нарса бўлмагандек ҳамон менга тикилишни кўймаётган эди. Бугун бошли уммонни сипқорса-да, чанқоғи қонмаган одамнинг аҳволида яна ўрнимга чўзилдим...

* * *

Бугун нақ бир ҳафта бўлди, Миттивой ҳар кунгидек эрталаб айна соатда шовқин-сурон билан мени уйғотди. Бу овозга чидаб бўлмай қолди. Кечкурун уни “Эртага мени яна шунақа қилиб уйғотадиган бўлсанг, сени хонамдан олиб чиқиб ташлайман”, деб огоҳлантирган эдим. Кошки фойдаси бўлса! Эрталаб қушчамнинг овози миямнинг ичида кучайиб, акс садо берар экан, бошимнинг тагидаги ёстикни қафас томонга қандай қилиб отганимни ўзим ҳам билмай қолдим. Отишга отдим-у, ўша заҳоти қаттиқ пушаймон бўлдим. Лекин на чора, айтилган сўзни, отилган ўқни ортга қайтариб бўлмаганидек, бўлар иш бўлди... Миттивойнинг қафаси ерда ётар, дони билан суви бир-бирига аралашиб

кетганди. Худди шу пайт азон чакирилаётган эди! Қафаснинг овозини эшитган онам хонамга келди. Қизиғи, онам қафаснинг нега ерда ётганини сўради-ю, Миттивойнинг нега етти кундан бери эрталаб айна вақтда шовқин-сурон кўтараётгани билан кизикмади. Уйдагилар бу шовқинни эшитишмади-ми ёки унга кўникиб қолишдими?..

Миттивойнинг донини ва сувини алмаштириб, қафасини жойига қўяётиб ундан неча марта узр сўраганимни билмайман. Менга хафадек қараб турарди, уйқусираган аҳволда нима қилганимни сезмай қолганимни айтсам, тушунармикин?.. Қафаснинг эшикчасини очиб, қўлимни чўзсам, биринчи марта мендан ўзини олиб қочди. Ахир нега ҳар куни эрталаб шовқин кўтаряпсан? Нега бомдод азонидан бир неча дақиқа олдин мени уйғотяпсан? Буни ҳар куни бир вақтда такрорлашни қандай уddалаяпсан ўзи? О, Миттивой! Кошки гапира олганигда, кошки дардинг нималигини айта олганигда. Бу туришда сени маҳалламизнинг имомига совға қилиб юбораман, ишончим комилки, ҳар куни сен билан бомдод намозига бемалол уйғона олади.

Шошма!

Миттивой...

Ҳар куни сен билан бомдод намозига бемалол уйғона олади, дедимми?

Ҳар тонг шу сабаб билан мен уйғонгунга қадар жимитдеккина томоғинг ёрилгудек бўлиб шовқин

солаётган бўлишинг мумкинми? Куш бўлиб яраганнинг бу дунёда мени намозга уйғотиш вазифасинимиз Ойча Пайғамбаримиз алайҳиссаломдан сўраган кўғирчокни унга мендек инсон орқали юбориб, мени эса Миттивойнинг тили билан намозга уйғотяпсанми? Ҳар тонгда бомдод азонини эшитибок ухлайдиган менинг дилимга бу фикрларни бугун соляпсанми?..

Ўтирган жойимда миям ғовлаб кетди. Шундай бўлиши мумкинми? Нега бўлиши мумкин эмас? Бир кофирнинг кўли билан мушукка ризқ берган Аллоҳ бир кушнинг тили билан мени уйғотишга қодир-ку. Ахир мулк фақатгина Унга тегишли!

Ё Раббим! Бунчалар гуноҳга ботган, кўллари, кўзлари, сўзлари, юрагини уларга тегиши мумкин бўлмаган нарсалар билан булғаган мендек қулингни ҳузурингга бир эмас, икки марта чақирдингми?..

Эҳ, менгина аҳмоқ! Қандай қилиб бунчалар ғофил, бунчалар сағир кимсага айландим?.. Ҳолбуки, асосийси эшитиш эмас, эшитганингга дилинг билан имон келтириш экан. Азон ҳамма учун чакирилади, аммо уни қабул қилганларгина эрта тонгда туриб уйининг чироғини ёқади, сажда қилади. Маҳаллаларни айланиб чиқсам, чироғи ёнган уйлар билан қоп-қоронғи уйлар бир-биридан қанчалик фарқли эканлигини кўрган бўлардим. Уйининг чироғи саҳарлабдан Аллоҳнинг ишқи туфайли ёнган

уйлар билан чироғи ўчик уйлар бир бўлиши мумкинми?.. Самодан караганда, чироғи ёниқ уйлармиз ҳам шундай эмасми, Аллоҳим? Сенинг хузурингда ҳам шундай кўринамизми? Ўша ёқилмаган чироклар ҳам биздан домангир бўлади, шундай эмасми, Раббим?

Ох, нафсим, ох!

Дунёдан ўтиш учун уринаётганлар бир томонда, дунёда қоладигандек югураётганлар иккинчи томонда...

* * *

Ўтирибман жойнамозимда. Тўрига чиқиб, бемалол ўрнашиб олган одам каби ўрнимдан тургим келмаяпти. Худди миямда миллионта фикр бор-у, қайси биридан бошлашни билмаётгандекман. Энг муҳими, бугун ўзгача нафас олаётганга ўхшайман. Худди атиги бир неча соат аввал уйғотиб юборгани учун ҳимоясиз кушга ёстик улоқтирган мен эмасман... Ҳозир эса бу ердан, таклиф этилган жойимда, жойнамозимда. Йиғлашдан ҳеч қачон бунчалик енгил тортмаганман, Унинг хузуридан, ҳаловатга кўмилганман...

Жойи ўзгариб, ўзга жойнинг ҳавосига кўникишга уринаётган чақалоқдекман. Бу худди дунёнинг ичида туриб дунёнинг юкидан халос бўлишга ўх-

шайди. Инсон қандай қилиб бу дунёдан хафа бўлиши мумкин деб ўйлардим, буни қоронғи юзини кўргандан кейин, оппоқ тарафида нафас ола бошлагач тушундим.

Сен ҳеч чуқур-чуқур нафас олганмисан, Миттвой? Ҳаво ололмайд қилишдан кўркканмисан бирор марта? Ёки нафас оляпман деган пайтларингда аслида дунё бутун руҳингни измига олганини ҳеч ўйлаганмисан? Сен билан қаерлардан келдик, Миттвой? Қаерлардан қочдик? Ўтмаслигимиз керак бўлган кўчалардан ўтдик, бормаслигимиз керак бўлган жойларда из қолдирдик, тегинмаслигимиз керак бўлган жойларга қўлларимизни узатдик, эшитмаслигимиз керак бўлган нарсаларга кулок тутдик. Кўзларимиз-чи? Ичимдаги қоп-қора изга ўхшайди бу, нима қилсам ҳам, эсимдан чиқмаяпти, ҳар сония кўз олдимда намоён бўлаверяпти. Ҳамма нарсани бошига қайтара олсам, ўша заминга биринчи марта қадам қўйсам, кўзим ҳеч кимни кўрмаса, фақат ўқишга бориб келсам, ҳеч ким билан гаплашмасам, бу юк елкамдан ағанайдими? Ўқишга кирган илк кунимга қайта олганимда эди, қанчалик кўп нарсани ўзгартирган бўлардим... Ўша столда ўтирган бўлардим, лекин ўша сўзларни айтмас, ўша нарсаларни эшитмас, ўша одамларга қарамасдим. Яна ўша стакандан чой ичган бўлардим, бироқ ундан нарига ўтмасдим. Нима учун борган эдим-у, нима билан қайтиб келдим?.. Нима учун туғилганман-у, нима

учун яшаяпман?... Аллоҳим, мендан нима хоҳлаган эдингки, уддалай олмасдан йиқилдим ва ўрнимдан тура олмаяпман. Улғаяр эканмиз, лой босган бу йўлларда қанчалар кир ёпишди устимизга, Ойча эса қанчалар соф ва маъсум. Пайғамбар алайхиссаломдан кўғирчоқ сўрайдиган даражада ишончи қатъий, хўш, бизлар-чи? Улғайганимиз сари йўқотяпмизми ёки йўқотганимиз сари улғайяпмизми? Бир бола-нинг кўғирчоқ ҳақидаги дуоси учун шунча сабабни чиқариб кўйган, Аллоҳим, ичимдаги зулматларни ҳам ёруғликка чиқариб кўйгин, ўтинаман...

* * *

Эсингдами, Миттивой, университетнинг тамад-дихонасида бир қиз “Ажабо, фақатгина бу дунё учун яралганмисан, бор вақтингни унинг учун сарфляяпсан?..” деб савол берган эди шеригига. Томирларимда оққан қоннинг шитоби, “Алхамду-лиллах, мусулмонман” деганим ҳам эсингдами? Ўша куни ўша ерда бу саволни ўзимга бера олма-ган, чалғиш учун ўзимни дўконга урган эдим. Бир дам тўхтаб, ўша саволни ўзимга берганимда, бугун ҳамма нарса бошқача бўлармиди?..

Охиратга имон келтирганман деб ўйлардим. Ҳа, буни билардим, лекин ўлимдан кейин мени бош-қа бир ҳаёт кутаётганини билганим ҳолда қандай яшадим? Охиратга ишонганим ҳолда унинг учун

кандай тайёгарлик кўрдим? Бундай имон ҳақиқий имон бўлиши мумкинми? Ўлим қанчалар кўркинч туюлади, қанчалар зулмат ва совуқ! Ўтмишга қарасам, ўтганлар ёдимга тушиши билан этларим жунжикиб кетади, келажакка қарасам, ўтадиганларни ўйлаб танамни янада кўпроқ совуқ тер босади. Қандай қилиб ўзим тайёр бўлмаган бир сафарнинг ёқимли бўлишини кутишим мумкин? Дарвоқе, бу сафарга қандай чиқаман, қаерга бораман, чиндан-да бу саволларнинг жавобини биламанми? Баъзи саволларнинг жавоби шундоққина ёнимизда бўлади, бироқ уларнинг тилини билмаганимиз учун ҳеч нарсани тушунмаймиз, мен ҳам худди шундай аҳволдаман. Аллоҳ бир кунда менга бериб қўйган нақ 24 соат бор эди, бу вақтнинг ҳар дақиқасини қаерларда ва нималар учун сарфладим? Ўқишга кирганимдан бери охират сафари учун нималар қилдим ўзи? Қунига неча дақиқамни ажратдим бунинг учун? Вақтимнинг беҳуда ўтганини ўйлашнинг ўзиёқ ваҳимали. Ҳатто шу вақт ҳам меники эмас экан, бирор марта ўтириб, “Мен бу дунёда абадий қолиб кетмайман, нималар қиялпман ахир?” деган саволни бермадим ўзимга. Аллоҳ учун нималардан воз кечдим? Дунё учун яшайдиган, охират мавзуси кўтарилганида эса тўтиқушдай “Алҳамдулиллаҳ, мусулмонман”, деб такрорлайдиган расво бандаман мен! Қудуқнинг тубида бақатўннинг хиди бурнига ўрнашиб қолган, қудуқнинг деворини емириб

юборса-да, ташқарига чиқолмаган бечорага айлан-
дим. Шунчаки кудук-да демаслик керак, зеро, хар
бир нафс ўзига яраша кудукқа тушади. Тушишнинг
тушишдан фарқи бор, мен тушган кудук Юсуф
алайҳиссаломнинг кудуғи эмасди, мен эса Юсуф-
лардан эмасман! Кудукқа тушиш ҳам бир маҳорат
экан, Аллоҳим! Сенинг даргоҳингга тушиб, Миср-
га султон бўлиш бор, дунёнинг кудуғига тушиб,
дунёга асир бўлиш... Мен эса тушган жойимда ҳам
йўқсил эдим, Раббим...]

* * *

Танийсизми бу ерларнинг йўқсилини? Сиз то-
монларда ҳам борми бир йўқсил? Эт билан тирнок
сингари бирлашиб кетганим бу дунёнинг кучоғида
йўқсилман мен, йўқсил. Тўкинлик ичра қандай қи-
либ йўқчиликка дучор бўлди бу ғамнок кўнгил? [Ке-
чалари неча марта устимга тўшакни тортдим, неча
марта ғафлатни? Қайси оламда тинмай чақирилаёт-
ган эдим Аллоҳнинг хузурига? Қайси кўчанинг
бошида “Сен борсан!” деган нидо эшитиларди?]
Танийсизми бу ерларнинг йўқсилини? Ўша – мен-
ман. Тонглардан бирида кўзларимни уйқудан очиб,
жойнамознинг устида уйғондим. Кудук деворла-
рини босган бақатўннинг исига тўйинган ичимга
бир уруғ қададим. Ўрнимдан туришга уринмадим,
зеро, мажолим йўқ эди. Овозимни эшиттириш учун

бакиришимга ҳам хожат бўлмади. На кўлимни кўтардим, на бирор ишора бердим. Факатгина “Аллоҳим!” дедим ва хирилдоқ овоз билан ичимдаги оламни уйғотдим. Йўқсиллик нималигини биласизми? Ҳамма нарсам бор Ундан айро, деб ўйлайсиз, аммо энг саёз сувда ҳам чўкиб кетасиз. Ўрнимдан туролмайман деб ўйлаяпсиз, шундайми? Қаддимни ростлай олмайман, тиззаларим букилиб кетади, ўтмиш ёқамни кўйиб юбормайди, тилим Якто дейишга айланмайди, деяпсиз, тўғрими? Кўзингизни юминг, “Аллоҳим!” денг, оғзингизни юминг ва бир томчи сувда кўринг Унинг исмларини. Кўзингизни юминг ва Раббингизнинг сизга “Кулим” дейишига кулоқ тутинг, кулоқларингизни ёпинг ва шоҳтомирларингизда кўпирган қувватни ҳис қилинг. Шуни унутмангки, бу йўлда кўриш учун на кўзларга, эшитиш учун на кулоқларга, гапириш учун на лабларга эҳтиёжингиз бор, бу йўлда факатгина “Аллоҳим!” десангиз кифоя. Тушундимки, бу ерда овози кўп чикқаннинг эмас, чикмаганнинг сўзи ўтади. Тушундимки, бу ерда кучлининг эмас, мазлумнинг саси бор. Тушундимки, бу ер биз яшайдиган дунёга ўхшамайди, худди тўхтамайдигандек, вақт бепарволарча оқиб кетаётгандек, соат миллари бир-бири билан ғавғо қилаётгандек...

Энди йўлкалари емирилиб кетмаган бир кўчаданман. Тор, лекин узун. Ингичка, узун йўл деганлари шу бўлса керак. Асли баҳор, ўзи куз, лекин иссик-

қина. Яраларимга туз босадигандек, аммо тезгина битиб кетадигандек. Инсон жароҳатидан юз ўгирикелажак дегани эмасми? Бу кўчанинг тошларидан мен ҳақимда сўрашадими? Ким билади, бу тошларнинг тарашланмаган ҳолларидан оз бўлса-да, қабз ҳолим⁶ жавобгар эди. Мен кетаётган бу кўча, бу тошлар фақатгина босиш учун бўлиши мумкинми ахир? Бу тошлар менга гувоҳлик бермай қолармиди... Онамларнинг ўша шаҳарга мени олиб кетиш учун келиш ҳақидаги фикрларидан қанчалар кўрқиб кетган эдим! Гўё кўчанинг ҳар бир тоши менинг устимдан шикоят қиладигандек, қочишларим ҳақида гапириб берадигандек юрагим қалтираган эди. Ахир бундан қочиш борми? Бу тошлар кун келиб Аллоҳнинг хузурида мен ташлаган қадамларнинг сонини айтиб беради, мен ҳақимда мендан кўпроқ гапиради. Оҳ, нафсим! Кўзингни қанчалар кўп юмиб олибсан-у, бу тошларни, бу кўча чироқларини ўзингга гувоҳ қилиб олибсан. Оҳ, нафсим! Қадам ташлаш билан ўзингни қанчалар овутибсан! Аслида бутун масала илдамлаш эмас, қаерда юриш кераклиги экан. Ҳолбуки, бутун масала сўзлаш эмас, нималарни тилга олганинг экан. Баъзида қанчалик жим турган бўлсанг, келажакни шунчалик кўп танлаган бўлар экансан, тилингни бу дунёга қанчалик ем қилмасанг, шунчалик яқинлашар

⁶ Ҳаловатсизлик, хузурсизлик ҳолати

ли Сафна
ХОТУ
Л-ХАСТ

экан ўша кунлар.] Зеро, Аллоҳ хақида сўзлашинг қолган ҳамма нарса тўғрисида жим туришинг бўлар экан. Ҳолбуки, сен жим туришни бир бурчакда мум тишлаб ўтириш деб ўйлагандинг. Фақатгина У хақида сўзлаш қолган ҳамма нарсани ўз ўрнида кутиб олиш дегани экан. Э воҳ, дунёдаги зулмларни кўрганим сари “Нега? Нима учун?” дея тўлганганларим Сенга исён қилишим экан, Аллоҳим! Эй нафсим! “Аллоҳ бу зумларни нега яратди?” деган саволни эслайсанми? Ваҳоланки, инсонлар яхшиликдан воз кечгани туфайли ёмонлик пайдо бўлар экан. Бу савол чойини дамлаш учун оловни кашф қилган одамни “Сен одамларни куйдириш учун оловни топдинг” деб айблашдек бемаъни экан. Ҳолбуки, ёмон бўлган нарса пичокни ўйлаб топиш эмас, ундан қаерда фойдаланиш экан. Ёмонликнинг манбаи ўзидан эмас. Иссиқлик эса зотийдир, яъни манбаи ўзидан, у йўқ бўлиши билан совуқлик пайдо бўлади. Ёруғлик ҳам зотийдир, яъни манбаи ўзидан, у йўқ бўлиши билан қоронғилик пайдо бўлади. Айт-чи, нафсим, биз имтиҳонда эмасмидик? Бирор марта ўқишимиздаги имтиҳонда тўртта жавобдан учтаси нотўғри эканлиги учун “Устоз, адолатсизлик қияпсиз!” деб эътироз билдирганмидик? Дунё имтиҳони ҳам шундай эмасмиди? Бу имтиҳонда Китобни бемалол очиб ўқиш мумкин, мактабда эса буни кўчирмакашлик деб аташади! Бу имтиҳонда қўлланмангни қанчалик кўп ўқисанг, шунчалик

кўт
қад
лад
эй
вал
жал
деб
фас
шал
ни
бор
кат
ни
ёни
узо
сим
қил
[
рин
ки,
уну
лаз
қил
қил
наф
ўтн
эди
мис

кўп савобга эга бўласан, хаёлингдан ўтган зарра қадар яхшилик ҳам сенга савоб бўлиб қайтиб келадиган бу дунёда адолат ҳақида тортишдингми, эй нафсим? Чин дилдан қилинган тавба билан аввалги бутун гуноҳларинг ўчирилиши мумкин экан, жаҳаннам ҳақида огоҳлантирилишни адолатсизлик деб ўйлаганмидинг? [Кечирилиш учун олган ҳар нафасинг сенга тухфа экан, ўзингни бу диёрларнинг шаҳаншоҳи деб ўйладингми? Неча нафаслик жонинг бор сенинг, эй нафсим? Неча одимлик йўлинг бор? Йўлингдаги огоҳлантирувчи белгилар фалокатга учрашинг учун эмас, фалокатларнинг олдини олишинг учун қўйилганди. Жаҳаннам ҳам унда ёнишинг учун эмас, ёлғон дунёнинг тузоқларидан узоқ бўлишинг учун! Энди тушуняпсанми, нафсим, охират ҳаёти сени инсонликка қанчалар лойик қилганини?..]

[Имтиҳонлар пайтида чидай олмаган дамларингда мудом Раббингдан бир сас кутдинг, ҳолбуки, ўқитувчилар имтиҳон пайтида жим туришини унутдинг, эй нафсим. Дунёда сен тотиб кўрган бу лаззатлар сенга бежиз берилмаганди, тафаккур қилишинг, фикр юритишинг керак эди. Тафаккур қилган билан қилмаган бир бўлиши мумкинми, нафсим?] Бу дунёдан бир ҳайвон билан бир хил ўтти ейишдан бошқа яна нима билан ўтмоқчи эдинг? Дарвоқе, ҳайвонлар ҳақида ҳам ўйлаганмисан? Бурунларида қандай лаборатория борки,

шунча ўтти заҳарлиларидан ажратиб олиб ейди? [Накалок хасталанганида онасининг кўкрагидаги рецепторларни ишга тушириб, боланинг шифосига васила бўладиган ўзгаришларни таъминлайдиган кучнинг эгаси ким бўлса, ҳайвонларнинг заҳарли ўтларни ажратишини таъминлайдиган кучнинг эгаси ҳам Удир!] Айт-чи, нафсим, буларни амалга оширувчи Аллоҳ билан бирга бўлсанг, бу дунёда сен тушиб кетадиган кудукни Юсуф алай-ҳиссалом тушган кудукка, сени эса ўша кудукнинг Юсуфига айлантирмайдими? Осмоннинг мусаффолигидан кудукларга қандай келиб қолдик, деясан, шундай эмасми, нафсим? Аммо ҳамма нарса зидди билан маълум. Кундузи электрнинг борлиги эсингга келмайди, қош қорая бошлаши билан эҳтиёжларинг тартиби ҳам ўзгаради. [Қоронғилик бўлмаса, кундузнинг қадрини қандай биласан?] [Бир ой давомида фақат ўзи яхши кўрган ширинликни еган одам кўпроқ маза туядими ёки фақат қаттиқ нон егандан кейин севимли ширинлиги тортиқ қилинган одамми?] Йўқчилик тўқинчиликнинг қийматини қанчалар кўрсатиб қўяди, инсонни асл мақсаддан қанчалик узоқлаштиради... Университетга кирган куним қанчалар ҳаяжонланган эдим, бироқ имтиҳон пайти келганида ўқишни тезроқ битириш ҳақида хаёл сура бошладим. Худди ҳар қишда ёзни излаганимдек, ҳар ёзда кишни қидирганимдек...

Бор билан йўқ биз инсонлар учун фарқни кўрсатади. Ҳолбуки, Аллоҳнинг наздида ҳар иккисининг ҳам фарқи йўқ, ҳар иккиси ҳам биз учун имтиҳон. Берилганга шукр қилингани сингари берилмаганга ҳам шукр ва сабр қилиш керак эди. Мен эса ҳаётни савдолашиш деб ўйлаб, “Алҳамдулиллаҳ, мусулмонман” дейишни ҳамма нарсани сотиб олиш мумкин бўлган тўлов деб ўйлардим. Қанчалар аҳмоқ эканман, нафсим! Ҳайҳотдек гулзорда кактусга интилиб, оёғим остида эзилган чечакларни кўрмабман.

Энди тушуняпман, Аллоҳим, мен Сенинг даргоҳингдан узоқлашган сайин бўғилиб қолмаслик учун дунёнинг қучоғида нафас олишни танлаган эканман. Лекин бўлмади, Раббим, мен тушган дунё кудуғида Сен яратганингдек қололмадим. Ҳолбуки, қоронғилик деган нарса йўқ экан, кундузни кунимдан ўчириб ташлагач, қолган нарса экан. Ҳолбуки, нурсизлик экан, кўзимдан Сенинг нурингни ўчириб ташлагач, кўрлар мамлакатига очилар экан деразам. Дунёдаги бутун сўзлар жам бўлиб Сенинг раҳматинг ҳақида сўзласа, мени ҳузурингга қабул қилганингда тотганим раҳматни барибир таърифлаб бера олишмайди.

Ичимга баҳор ёмғири ёғяпти, сакинат ёмғири мисоли. Аллоҳни зикр қилганимда кўксимнинг қоқ ўртасига ёқимли томчилар ёғияпти. Баҳор ёмғири бор киприкларимнинг учида, Расулуллоҳнинг кўз ёшларидан оққан дуо бор кўнглимнинг тубида.

Мен учун мендан зиёда йиғлаган Пайғамбарим бор. Олам узра баҳор ёмғири каби тўкилган раҳмат бор дуоларида. Кичик боланинг орзуларичалик изламадим исларини, саҳобалар бир неча кўча наридан ҳис қилган ҳид асрлар ўтиб менга ҳам етиб келиши мумкинлиги ҳақида, эҳтимол, ҳеч ўйлаб кўрмаганман. Бўлиши мумкин, шундай эмасми, Раббим? Неча юз йиллар ўтиб етиб келган ушбу дуолар сингари мен ҳам бу дарднинг ортидан югура оламан, шундай эмасми? Жаннатда Расулуллоҳ билан бирга Сенга “Раббим!” дея хитоб қилиш ҳақида орзу қилсам бўладими энди? Сен чорлаган саждада ҳатто неча асрлардан кейин бўлса-да, Расулуллоҳнинг орқаларида саф тутадиган бу баданни қабул қилишингдаги Раҳматни кичиккина юрагимга қандай қилиб сиғдирайин, Аллоҳим?.. Тоғларга, тошларга, инсонларга, сувларга, дарахтларга сўзлаб бермай қандай сақлайин ичимда?..

Эй нафсим, агар сенга Пайғамбаринг келадилар ҳозир ва сени бирга намоз ўқиш учун чақирадилар дейишса, юмшоққина ўрнингдан турмайсанми? Ҳолингдан ҳаё қилган бўлармидинг? Эгнингни эпақага келтирмасмидинг? Эй нафсим, билолмадингки, ҳар бир азон сенга икки карралик таклиф эди, чақирилган ҳар азон Раббингнинг “Ҳузуримга кел, марҳамат, бандам” дейиши эди. Қаёқдан ҳам биласан, ахир тингламадинг-ку! Ўрнингдан туриб намоз ўқиш учун азонга кулоқ тутишинг керак

эди-ку. Эй нафсим, билолмадингки, хар бир азон Пайғамбарингнинг “Қани, умматим, орқамда саф тутинглар” деган чакириклари эди. Қулоқ тутмасанг, қандай эшитасан?! Айт-чи, эй нафсим, илк бор чакирилган азондаги ҳазрат Билолнинг ҳаяжони акс садо беряптими қулоқларингда? Айтинг-чи, илк бора Расулуллоҳнинг орқаларида саф тортган асҳобнинг юрагидаги дукурлаш борми ичингда? Сен охир замон сафида шу алпозда турган пайтингда сен учун ажратилган ўша сафлар бўш қолди, нафсим! Тушунтириб бера оласанми Раббингга бўш қолдирган сафларингни? Сенинг гапиришингга ҳожат йўқ, зеро, аъзоларинг тилга киради! Азон чакирилган пайтда сен қилган ишлар тилга кириб, нималар билан овора бўлганингни бирма-бир айтиб беради. Сен ҳаё қилмадинг ўша ишларингдан, сен, ҳақиқатан, истамадинг Раббим дейишни! Сен кўзларингни, қўлларингни ҳаром билан булғадинг, сўзларингга Усизликни илаштирдинг.

Қани, тур, нафсим, баҳор ёмғири остида тавба этмоқ зарур.

[Қани, тур, нафсим, Аллоҳга “Мен сенинг қулоғи неча марталаб тешилган, тили неча марталаб тутилган қулингман” дейишнинг мавриди келди.]

Қани, тур, нафсим, бугун сенинг ҳузурда “Аллоҳ, Аллоҳ” дея сўзлайдиган вақтинг!

* * *

Ё Раб! Мен бошимни Сенга эгсам, Сен дунёга ем килдирмас экансан мени. Мен бошимни Сенга эгсам, Сен бошқаларга эгдириб қўймас экансан. Мен ердан шивирласам, Сен арши аълодан эшитар экансан. Мен сўзламасам-да, мени мендан яхшироқ билар экансан. Ҳамма нарса фақатгина Сенга гувоҳлик бериш учун экан, манманлик музларини эритиш учун экан ҳаммаси.

Ё Раб! Бу қандайин хид, бу қандай ҳузур!?.

[Таълим даргоҳларида жонзотларнинг қанча турга ажралиши ҳақида гапирганлар инсон жойнамозда оладиган нафаснинг исидан оғиз очишмади. Имтиҳонлардан ўтолмасак, яна бир йил ўқишимизга тўғри келишини айтишди-ю, қабрда қайтадан имтиҳон топшириб бўлмаслиги ҳақида гапиришмади. Таълим даргоҳидаги қоидаларни бузсак, жазога тортилишимиз борасида оғохлантиришди, бироқ Аллоҳнинг амрларига итоат этмасак, бизни ўраб олган раҳматга қарши исён кўтарган бўлишимиз тўғрисида мик этишмади.]

Ҳолбуки, ё Раб, сенинг қоидаларингга риоя қилганлар ҳатто чумолига ҳам озор бермайди.

Ҳолбуки, ё Раб, сенинг қоидаларингга риоя қилганлар икки дунёда ҳам саодатга эришади.

Оҳ, Раббим! Саждада шивирлаганларим аршингда қанчалар жаранглайди! Бошимни эгишим қанчалар куч бағишлайди менга! Инсон эгилгани сари юксаладиган, букилгани сайин кучаядиган

ягона жой сенинг хузуринг эканлигини билолмадик, афв эт, Аллоҳим!

Сенга ишониш Сен нозил қилган ҳар бир оятга, ҳар бир амрга итоат этиш дегани экан. Шундай экан, оятлардан баъзиларини танлаб олиш мунофиқларнинг иши бўлади-да. Сен эса "...Албатта, намоз мўминларга вақтида фарз қилингандир"⁷, дея марҳамат қилгансан.

[Атеист одамнинг намоз ўқиганини кўрмаганман-у, намоз ўқимайдиган мусулмонни кўрганман] хатто ҳар куни соатлаб кўзгуда унга тикилиб ўтирганман. Бу ҳам оятлардан баъзиларини танлаб олиш эмасми?.. Расулulloҳнинг "Намоз диннинг устунидир" деган сўзларида қанчалар маъно мужассамлигини тушуняпсанми? Намозни кўлдан бой берган бўлсанг, демак, сенинг дининг вайрон бўляпти, эй нафсим! Кўз ўнгингда ҳайхотдек бинони бузиб ташлашса, ўзингни йўқотиб қўясан, сенинг эса дининг тўкилиб тушяпти, имонинг чалажон бўлиб қолган, шуни сезяпсанми? Сўра ўзингдан, эй нафсим, сени бор қилгани сабаблигина келтирадиган шукроналаринг учун неча тунлар уйқуларинг ўчиб кетди? Неча марта ўша ғафлат пардасини йиртиб ташлаб, "Раббим учун" дея олдинг? Бир ўйлаб кўр-а, кимсасиз саҳрода қолиб кетсанг, километрлаб йўл босгандан кейин ташналик ва кўрқувдан хушдан кетай деганингда сал нарида карвонсаройни кўриб қол-

⁷ "Нисо" сураси, 103-оят

санг. Ичкаридан чиққан киши сенга бир хўпламгина сув берса. “Сув нега бунчалик кам?” дейишинг мумкинми? Кўрнамаклик бўлмайдими бу, эй нафсим? Ўзидаги оз нарсани сен билан баҳам кўрган ўша одамга нисбатан одобсизлик қилган бўлмайсанми? Норози бўлиш ўрнига ташаккур изҳор этишинг керак эмасми? Хўш, бу дунё – карвонсаройга келаётиб ўзинг билан нима олиб келган эдинг, нафсим? “Меники” дея даъво қилганларнинг аслида оламларнинг Эгасиники эмасми? Сен йўқдан бор қилдинг, шукр этмайсанми сенга берилганлар учун? [Сен эса намозни эга бўлишни хоҳлаганларнингни сўраш учун, бошингга муаммо тушганида ёрдам тилаш учун ўқиладиган нарса деб ўйладинг. Адашдинг, қаттиқ адашдинг, нафсим. Намоз аслида истаганларингга эришиш учун сен эгадиган бош эмас, балки инъом этилганлар учун сен қилишинг керак бўлган шукрдир.]

[Ох, Раббим, энди тушуняпман... Сен ҳар намоз вақтида махсус учрашувга таклиф қилдинг бизни, дунё эса шовқин-суронга тўлиб кетганди. Телевизорнинг овозини сал пастладик, ётган жойимиздан бироз қимирлаб қўйдик, бироқ буларнинг ҳеч бири учун чақирилмади-ку азон! Азонга кулок тутганларнинг юраклари намоз сари югурар экан, “Қулим, сендан розиман”, дедингми, ё Раб?... Неча миллиардмиз, нечта инсон, нечта имон?... Тарқалиб кетдик, бизларни жам қилгин, Раббим!..]

[Ҳар куни беш маҳал хузурингга таклиф қиласан бу нонкўр кулларингни, ҳар сонияда қайтадан очасан тавба эшикларини...]

Ох, нафсим, оҳ!

Менга малол келарди!.. Кейинги намознинг вақти, эртанги намознинг вақти, кейингиси, ундан кейингиси... Ўзи қанча умрим қолган? Бунчалар берилдим мен бу ёлғон дунёга? Кимлар оёқ босди тупроғингга, қанча нафс босиб-эзиб ўтди сени! Нечта нафс эртанги режаларингни тузди-да, режаларга ғарқ бўлиб қолдинг? Биласанми, нафсим, Қорунга ўхшайсан сен, олдингдаги ҳамма нарсани ўзимники деб ўйлайсан, ўзим кўлга киритдим деб гумон қиласан. Айт-чи, нафсим, қани ўша Қорун? Қаерда қолди Фиръавн? Айт-чи, нафсим, сен эмасмидинг кўзга кўринмас микробнинг дастидан ётиб қолган? Айт, нафсим, тан ол, ҳатто микробга ҳам кучим етмас экан дегин! Ҳазрат Умар: *“Раббининг азобидан эмас, Унга хиёлатли ҳолатда йўлиқишимдан қўрқаман”*, деган эди. Ўзингга савол бер, нафсим, сен нимадан қўрқасан? Дунё ҳаётинг ниҳоясига етишиданми? Ўлим билан юзлашишданми? Меники деб ўйлаганларингдан айрилишданми? Менинг телефоним, менинг компьютерим, менинг ўқишим, менинг оилам, менинг уйим, менинг дўстим, меники, меники, меники... Қай бири, чиндан ҳам, сеники ўзи? Телефонинг тушиб кетиб синмасидан бурун бунинг олдини ололдингми?

Ўқишни битириб, дипломингни олаётиб, йўқ, мен бу ерда қоламан дея олдингми? Уйинг, буюмларинг, меники деган ҳамма нарсангни бир кути гугуртдан кутқара оласанми? Ер қимирлай бошласа, тўхтатиб қолиш кўлингдан келадими? Ёнғин пайтида нечта нарсани ташқарига олиб чиқа оласан? Энг ёқтирган либосингни олиб чиқасанми, пойабзалингга мос соатингними, мебелларними ёки ошхона жиҳозларини? [Айт, нафсим, жонимни кутқариш учун оркамга қарамай қочаман десанг-чи. Дунёга берилган амр билан у ҳаммамизни қусиб ташлаганида, қани, ҳамма ташқарига деганида, орқангга ўтирилиб ҳам ўтирмай қочмайсанми? Қочасан, эй нафсим, қочасан! Лекин яшириниш учун жой тополмайсан!]

[Эслисанми илк гуноҳингни? Аллоҳдан узоқлашиб, қалбингга тушган ўша биринчи қора нуқтани? Эсингда йўқ... Эслолмас экансан, қандай қилиб азоб чекиб, қандай тавба қиласан? Раббинг сени биринчи гуноҳда жазоламагани, тавба учун муҳлат бергани учун иккинчи гуноҳга қўл урдингми, биринчисини шу сабабли эслолмаяпсанми? Сен карлар ўлкасининг кўрисан, нафсим, Аллоҳга қул бўла олмайдиган даражада залилсан! [Ойнанинг қаршисида соатлаб ўзингга оро беришинг... Маникюр учун қанча ҳақ тўладинг? Кўзларинг, кулоқларинг, эшитганларинг, еганг таомларинг учун-чи? Ҳали туғилмасингданок, онангнинг қорнида эканлигингдаёқ сенга берилганлар учун нима

қилдинг, қай сабабдан уларга лойик кўрилдинг? Маҳаллангдан ўтган дуч келган бир одамга мана шу уй, машина сеники, лаззатли таомлардан ейишинг мумкин, умрингнинг охиригача етадиган пул бор десанг-у, ўша одам ҳаммасини олиб, бир оғиз раҳмат айтмасдан кетиб қолса, жаҳлинг чиқмайди-ми, нафсим? Муносиб бўлиш учун ҳеч нима қилмаган бўлса-да, унга шунча нарсани беришингга карамай, сенга почтачига муомала қилгандай муомала қилса, ғазабинг кўзғамайдими? Сен қидирган вафо, дўстларингда топа олмаганинг садоқат ўзингда ҳам етишмайди, шундай эмасми? Сен Раббингни ранжитдинг, сен Раббингни ғазаблантирдинг, нафсим! Бошингга балолар ёғилмагани, биринчи гуноҳингда жаҳаннамга ташланмаганинг учун эдими бу журъатинг? Ҳолбуки, энг катта бало бу хислардан махрум бўлишинг эмасмиди?.. Бир вақт намозни ўтказиб юбормаслигинг учун кушчани сенга васила қилган Раббинг, ўйлаб кўр-чи, қолган вақтларда нималарни васила қилди экан? Оёғингга теккан тош, сен кўрган ўша ёмон туш, бирданига ичингга тушган дилгирлик, дарслардан ёмон баҳо олганинг, энг яқин дўстинг билан юракни сикадиган суҳбат, кўкқисдан рўпарангдан чиқиб қолиб, сени қўрқитган ўша мушук... “Аллоҳ” дейишинг учун сенга юборилган барча василаларни ўйлаб кўр. Раббингнинг берганларини тортиқ деб ўйладинг, ҳолбуки, бермаганларида яширин

ҳар бир “Раббим” деган нидони бой бердинг. Йўлдаги тирбандликда кетма-кет тизилган машиналарнинг ичидаги охири йўқ уфлашлар ва сигнал овозларининг орасида “Қаердан чикди ўзи бу?” дединг, кўрмадингни, Аллоҳнинг ал-Қобиз исми тажаллий қилаётган эди. Тирбандлик йўқолиб, йўл очилиши билан чуқур нафас олдинг-да, соатингга қараб кўйдинг, ҳеч ўйлаб кўрмадингни, айти пайтда Аллоҳнинг ал-Босит исми тажаллий қилаётган эди. [Эсингдами, бир ўқув даргоҳида гулзорнинг ёнидан ўтиб кетаётиб қизил атиргулни кўриб қолгандинг, шунча ўқувчидан бирортаси нега ҳалигача уни узиб олмаганига қизиқиб, ҳидлашга уринган ва тикани кўлингга ботган эди. Ўша тикандан қанчалар жаҳлинг чиққанди.] Лекин ўйламадингни, Аллоҳнинг ал-Ҳафийз исми тажаллий қилган, ўша атиргулни асраган эди. Ҳозир қандай қилиб ҳали ҳам ўша гулзорда турганини кўра оляпсанми? [Агар кўрганингда ҳар имтиҳондан кейин Раббинг сенга борган муждаларни билган бўлардинг, агар кўрганингда сен шукрини адо қилолмайдиган бу неъматларнинг йўқлиги энг катта шукр ҳақида фикр юритишингга туртки беришини билар эдинг.] Неча йил яшамоқчи бўлдингки, бу дунёда ҳар бир чизгини, ҳар бир эшигини ёдлашга уриндинг? Сен тақиллатган ҳар бир эшик очилади деб ўйладингми? Осмон остида нечта эшик борки, умр тугамайди деган ўйда кўчаларда тентираб юрдинг? Бормоқчи

бўлганинг ҳар бир шаҳар ҳақида сўраб-суриштирганинг ҳолда сен абадий қоладиган дунё эътиборингни тортмадимми, нафсим? Айт-чи, энг кўп сен вафосизлик қилмадингми Раббингга? Ҳузуридан ўзингни қувдириб юбормадингми?]

Ў Раб, ўйладимки, намоз ўқимаслигимнинг сабаби нафсимдир, ҳолбуки, сабаби ҳузурингга қабул қилинмаганим билан, қабул қилинишга лойиқ бандда бўлолмаганим билан боғлиқ экан.

Сен мени севгин, Раббим, ўтинаман, кўпроқ севгин...]

* * *

Ўз, нафсим! Қоғозларга, деворларга, юракларга ёз. Мен энди бу тунни қаерда кўрсам ҳам, танийман, мен энди қаерда йиқилсам ҳам, оёқ товушларимдан йўлнинг охиридаги чиқишни топиб оламан.

Ўз, нафсим! Ичимда телбаларча кўтарилиши керак бўлган бўронлар бўлгани ҳолда бир қошиқ сувда чўкиб кетганим ҳақида ёз. Сен энди нукул ёз. Ўзки, ичимдаги пушмонлик оташи ҳеч қачон сўнмасин. Бу сенга берганим жазо бўлсин, нафсим. Бу бир умр Аллоҳнинг ҳузурида сергак туришинг учун сенга берган тухфам бўлсин...]

Демак, баъзи жазолар тортиқ экан, баъзи жазолар покланиш учун экан.

Демак, оташ сувдан зиёда тозалар экан.]

Темирдаги микробни ўлдириш учун уни оловга тутиш керак бўлганидек, томирларимда тентираган исённи бостириш керак экан. Сенинг кудратинг ёнида ҳатто қум заррасидек эмасман, Аллоҳим! Қайси чорасизлик инсонни бунчалар кучли қилиши мумкин? Субҳонсан, ё Раб! Сенинг қаршингда кичиклигим ва ожизлигим Сен билан суҳбатлашим, Сенга сиғинишим учун василадир. Субҳонсан, ё Раб!

Эй, Раббимнинг қули нафсим!

Сенга ҳатто кўтара олмайдиган юкни юкламайдиган Раббинг бўла туриб, қандай қилиб бунча юкнинг тагида қолиб кетдинг?..]

Бунчалар аламнинг, айрилиқнинг ягона айбдори менман. Аллоҳ учун севиш нима эканлигини билмабман. Кўнгилнинг илк ҳаяжонини, илк майлни ишқ деб ўйлабман. Ҳолбуки, ишқ жавоб истайди, тўлов ундирилишини кутади. Шафқат ҳам шундайми? Бир она фарзандига ошиқ эмас, шафқатлидир. Боласини тўққиз ой корнида кўтариб юриб, умрининг охиригача кўзининг қорачиғидек асрайди. Марҳамат, шафқат қанчалар гўзал... Биласанми, нафсим, ер узра тарқалган марҳамат Аллоҳнинг бутун мавжудотларга бўлиб берган бир фоизлик марҳамати, холос. Қолгани охиратда бизни кутиб турибди. Тасаввур қияпсанми аслида бизни қанчалар гўзал охират кутиб турганини? Биз эса шунча шафқат оғушида бўлганимиз ҳолда деворга қалла

қўямиз. Энди тушуняпман, мени у ерда олмослар кутса-да, мен бу ерда шишаларга махлиё бўлибман. Ҳам жаннат ҳаётини истабман-у, ҳам дунёга қаттиқ боғланибман. Бу нимаси, нафсим?.. Уруғ унмай туриб гул очилиши мумкинмики, имтиҳонлар ичидаги имон уруғинг унмай туриб қалбингга баҳор келишини истадинг? Дарахтларнинг чиройини томоша қилиш яхши, лекин уларни буташ-чи? Янада яхшироқ, янада лаззатли мевалар олиш учун буташимиз керак, шундай эмасми? Демак, сенинг янада яхшироқ банда бўлишинг учун имтиҳонлардан ўтишинг зарур, нафсим. Дарахтда – буташ, сенда – имтиҳон! Ҳамма сир шунда яширин!..

Уйга ўғри тушса, минг битта савол билан унинг кимлигини суриштираман, лекин имонимни ўғирлашни истаган шайтоннинг ҳийлаларига қалқон бўладиган асл мўминликни умуман суриштирмабман. Марҳамат, нафсим, тўрига ўт, бу диёрлар сеники, истаганингча еб-ич, кел, хурсандчилик қил, дебман-у, “Хўш, кейин-чи?” деган саволни бермабман. Бошланғич мактабда орзуим нималигини сўрашганида, улғайиш дегандим, кейинги сафарларида бу саволга жавобан университетга кириш, иш топиш, турмуш қуриш, бола-чақа орттириш дедим. Лекин ҳеч ким “Хўш, ундан кейин-чи?” деб сўрамади.

Чиндан ҳам, кейин нима бўлади? Сенга нима бўлади, нафсим?..

* * *

Ҳатто юзимни ҳам кўришни истамаганим ўша кунларда нималарни кўришдан, нималар билан юзлашишдан кўрққан эдим? Туйкусдан “Бу сенми-сан?” деган овоз эшитилса, “Менман!” дея олармидим? Ростдан, ўша менмидим? Инсон қандай қилиб ўзини оловга ташлаши мумкин?.. Оҳ, қанчалар кибрли эдинг, нафсим! [Дунё сенинг атрофингда айланарди, фақатгина сен ҳаммасини уддалашинг мумкин эди, шундайми? Фақатгина сенда бор эди шафқат, биргина сен ёрдам қўлини чўзар эдинг йиқилганларга! Хўш, йиқилганингда ким сени турғазиб қўйди? Айт-чи, ким бор эди ёнингда, ким қўлини узатди сенга?] Онангинг, бирор танишинг ёки энг яқин дўстингинг олдига югуриб бора олдингми? Айт-чи, сен кўзгуда ҳатто ўзингга ҳам қарай олмас эдинг, ҳатто ўзинг томон югура олмас эдинг, лекин кимга ошиқдинг? Турган жойингда чуқурнинг тубини қазиётганингда, тобора зулмат сари тушиб бораётганингда сени йўқдан бор қилган Зотдан бўлак ким ёрдам берди? Ҳатто оғиз очишга ҳам мажولينг қолмаган ўша кунларда Раббингдан ўзга ким эшитди сени? Ўзингни Унинг ҳузуридан қувдиришдан бошқа яна нимани уддаладинг? [Сенга инсонлик сифатини муносиб кўрган, малакларни-кидан олийроқ мақом ваъда қилган Раббингга раҳ-

матинг шумиди, шукринг шумиди? Эътироф этиб кўргин ўзингга, сен кулоқ тутмаган ўша азонларда буйруқни ким берган эди?

Ох, Раббим, афв эт мени!..

Шунча ишнинг орасида Митгивой келиб мени топган экан, қадарнинг режасида мен тушиб кетган кудуклар ҳам ёзилганмиди? Митгивой яратилган, мен яратилган кундан бери ҳаммаси аниқ эдими? Ҳамма нарса аниқ бўлган бу қадарда бизнинг ролларимиз нима эди?..

Буни қара, нафсим, бу гал жавоби йўқ саволларни тинч кўйиш керак, акс ҳолда бу ҳаётда яшаш қийинлашиб кетади демаяпсан. Қизиги, сени худди шу жойдан танийман, ҳа, менимча, сени худди шу жойдан таний бошляпман. Бошимни айлантиришни хоҳлаган жойларингда саволларингни кўркмасдан сўрайсан-да, ўзингни четга оласан. Дунёнинг хидини тушуниб, ундан узоқлашишим керак бўлган жойларда эса кўккисдан пайдо бўлиб қоласан. Буни тушуниш учун девори бақатўн босган кудукнинг ҳавосидан нафас олдим мен, буни тушуниш учун сасиган ҳожатхонанинг ҳавосидан нафас олдим, буни тушуниш учун саноксиз марта йиқилдим, буни тушуниш учун ўша кизнинг титроқ босган жисмини кўрдим, буни тушуниш учун кўп нарсани бошимдан ўтказдим, жуда кўп нарсани...

Ҳолбуки, баъзи саволларнинг жавоби шунчалик осонки...

Гуруҳда аълочи талабалар билан бирга яхши ўқимайдиганлари ҳам бўлади-ку, шунини билган ҳолда имтиҳондан ўта оладиган ва ўта олмайди-ган талабаларнинг рўйхатини тузсам, имтиҳондан ўта олмаган талаба “Сиз менинг исмимни қолоқ талабалар рўйхатига қўшганингиз учун имтиҳондан ўта олмадим”, дейиши мумкинми? Ваҳоланки, буни билиш унинг иродасидан қай йўсинда фойдаланишини билиш орқали мумкин бўладиган даражада осон-ку. Ёки яқин дўстларим билан кинотеатрга борсам, улар икки фильмдан қай бирини танлашини олдиндан айтсам, мен айтганим учун ўша фильмни танлаган бўлишадими ёки уларнинг таъбларига кўра иродаларини қандай ишлатишларини билиб айтганим учунми? Жавоби шунчалар оддий, нафсим. Биз кўрганимиз қадарини биламиз, лекин Аллоҳнинг илми ҳамма нарсани қамраб олади. Айтишинг мумкин: модомики, Аллоҳнинг илми ҳамма нарсани қамраб олади, ҳамма нарсанинг яратувчиси У, бизни яратишга нега эҳтиёж сезди? Неча ёшда бўлишингдан қатъи назар, амалга оширган бир нарсангни ҳаммага кўрсатиш одатинг борлиги ёдингдами, нафсим? Беш яшарлигингда чизган расмингни меҳмонларга ҳам кўрсатиб чиққанингни эслайсанми? Лицейда ўқиб юрганингда лойдан ясаган кўзангни ҳатто қутининг ичига ҳам солмай, йўл бўйи кўлингга кўтариб кетганингни-чи? Чунки ҳамма кўришини хоҳлаган эдинг! Жавоби мана шу,

нафсим! Сенинг ўша кичкинагина санъат асаринг томоша қилишга лойиқ бўлсин-у, Аллоҳ йўқдан бор қилган санъатлар ҳаммамизнинг кўришимизга лойиқ эмасми? Ҳошо, ҳошо!

Бир пашшадаги санъат билан қуёшдаги санъат беллаша олмайди-ю, сенга оғирлик қиладиган бу беллашувларга қайси жоҳиллигинг билан қўшилмоқчисан, нафсим?..

* * *

Фасллардан баҳор эди, лекин умримнинг биринчи ва энг унутилмас баҳори эди бу кунлар. Мен тўккан бутун кўз ёшлари, ичимда қуритишга киришган ўша кунлар энди ўзгача ҳолга бурканган эди. Улар ҳали ҳам бор эди, юрагимни ҳанузгача оғритаётганди, аммо энди қаердан паноҳ топишимни биламан. Шу сабабли энди биргина мавсумни баҳор дейишим камлик қилади: ҳис қиляпман, юрагимда олиб юрибман – мен учун ҳам, умрим учун ҳам баҳор! Бошимни биринчи марта саждага қўйган куним очилди илк куртагим. Ажойиб эмасми: нозиккина уруғ қаттиқ ерни тешиб чиқа олади. Қандай сири бор бунинг? Буни уддалаётганда нималар дейди?..

Эслагин-а, қийин имтиҳонларнинг барида бисмиллоҳни ўзимизга қалқон қилмаймизми? Бисмиллоҳ бизнинг дуоимиз: сув ичганда ҳам, ўтирганда, турганда, сўзлай бошлаганда, ухлаётганда ва уй-

ғонганда ҳам... Қизиғи, ҳар гал бир хил дуо қиламиз, лекин ҳар сафаридида бошқа-бошқа ишларга уннаймиз, ҳар сафаридида бошқа-бошқа нарсаларни истаймиз.

Оҳ, нафсим! Саволларни пайдар-пай қалаштириб ташлаяпсан!

Ҳа, қабул қиламан, шунчаки ўтирганда дуога нега эҳтиёжимиз бор дейишинг мумкин, лекин биз саёз сувлар учун яратилмаганмиз-ку, бизнинг маслагимиз – фикр юритиш, тафаккур қилиш.

Ёкамни қўйиб юборсанг, озрок ўйлаб кўраман. Ахир мен жаҳаннамга тушадиган бўлсам, сен ҳам мен билан бирга равона бўласан-ку, нега қайсарлик қиласан? Ёмғирга ҳомиладор булутларнинг тўқнашуви шарофати билан ер юзи раҳматга тўлгани сингари сен билан тўқнашувларимизда тафаккурни танласак, доимо хайр пайдо бўлади. Бир ўйлаб кўргин-а, чой ичиш учун тупроққа, ҳавога, сувга, куёшга, қисқаси, бутун бошли коинотга эҳтиёж бор экан, бутун тартибот издан чиқмай давом этиши, ернинг бир хил тезликда айланиши, сенинг эса бир маромда нафас олишинг ҳам керак эмасми? Худди мана шуларнинг бари учун “бисмиллоҳ” деймиз! Аллоҳнинг номи билан бошласак, бутун дунёнинг чанглари тарқаб кетади, бутун алғов-далғовлардан Аллоҳга сиғинамиз.

Хўп, айтишинг мумкинки, уйғонишимиз биланок нега бисмиллоҳ деймиз, эндигина уйғонгани-

мизда нега дуо қиламиз? Билсанг, бу мўъжизанинг нақ ўзгинаси! Кўзимизни Аллоҳнинг исми билан очар эканмиз, тавҳид ҳақида ҳайқирган, ожизлигимиз тўғрисида шивирлаган, неъматларни такрорлаган бўламиз. Қандай қилиб дейсанми? Қулоқ сол, нафсим, биз инсонлар эрталаб уйғонганимизда куннинг қандай ўтишини, қадарнинг режасида бизлар учун нималар борлигини билмаймиз. Шу ўринда деймизки: *“Аллоҳим, кеча мени ухлатган ҳам Сенсан, бугун уйготган ҳам Ўзингсан. Бугун бошимдан нималар ўтишини биргина Сен биласан. Оладиган ҳар бир нафасим, тановул қиладиган таомларим, ташлайдиган ҳар қадамим, айтадиган сўзларим, айтмасликни маъқул кўрган жумлаларим, қулогим билан эшитадиганларим учун Сендан хайр сўрайман. Биламанки, ожизлигим билан кўтара олишим мумкин бўлган бутун юкнинг тилсими Сенинг исминг билан бошланади. Мен ҳам кунни Сенинг исминг билан бошлашни, бугун ҳам Сенинг исминг билан тирилишни, Сенинг исминг билан ўлишни истайман. Кун бўйи нималарга эҳтиёжим бўлишини билмайман, аммо ҳар нарсани билгувчи, чумолининг овозини ҳам, менинг овозимни ҳам бир хилда эшита олгувчи, Раббим, Сен борсан! Менга Ўзингнинг қудратингни билдирдинг, ҳамдлар бўлсин... Биламанки, ҳатто бир неча сония ичида “Раббим” дейишим ҳам, менинг учун ҳайҳотдек, Сенинг учун пашиадан фарқи йўқ бўлган бу коинотнинг тар-*

тиботига “бўл” деган амрни беришинг биландир. Субҳонсан, ё Раб! Сенга шукр қилиш имконияти учун ҳам шукрлар бўлсин...” }]

Бир оғиз гап билан бутун ҳамд ва мақтовларни тизар эканман, кичкинагина уруғ ҳам “бисмиллоҳ” деганча устидаги тупроқни отиб ташлаб, баҳорга салом йўллаётган эди. Унинг ҳузурида қанчалар бир хилмиз! Эслайсанми, куз кунларидан бирида уйимизнинг бурчагидаги баҳайбат дарахтдан тўкилган барглари ҳар куни тўхтамасдан, эринмасдан, чарчамасдан йиғиштирадиган, ҳар куни ўз вақтида ишга киришадиган одам ҳақида ўйлаган эдим. Кошки шохлар тўкмасайди инжуларини, кошки исроф қилмаса, воз кечмаса улардан деган эдим. Ҳозир эса баҳор кунларида очилаётган куртакларни кўриб, қанчалар ҳақсиз эканлигимни тушуняпман. Кўрмоқ билан боқмоқ бир хил эмас экан, эшитиш билан тинглаш ҳам бир эмас экан. Мен исроф деб ҳисоблаган ўша япроқларда ҳозир ўзимни кўряпман. Умримнинг кузида дунё аталмиш бу карвонсаройда парчаланар эканман, дарахт ҳам баргларидан халос бўлаётган эди. Энди эса иккимиз ҳам қайтадан куртак очяпмиз. Худди қайтадан туғилаяётгандек... Ахир бу исроф эмас-ку, бу ҳашр⁸, қайтадан туғилиш, қайтадан яралишдир... Гувоҳ бўлишдир бу, бутун коинотни гувоҳ қилишдир. Аллоҳ ҳар мавсумда санъатини намоён қилади. У бизга кўз ва

⁸ Қайта тирилиш

кўзимиз кўрадиган нарсаларни берди. Бизга тафаккур қобилиятини берди ва тафаккур қилинадиган нарсаларни. Куз палласида жон берган миллиардлаб ўсимлик қиш ойларини ўлик ҳолда ўтказгандан кейин баҳорда қайтадан тирилади. Бу қандай қилиб исроф бўлиши мумкин? Ҳар мулкнинг эгаси бўлмиш Аллоҳ имон келтиришимни истаганларини менга кўрсатди, тафаккур қилишимни хоҳлади. Мен эса олдига сув тўла идиш қўйилган бўлишига қарамай, ичишни фикр қила олмагани учун ташналикдан дод-фарёд кўтарган аҳмоқ сингари қанчадан-қанча дарахтнинг, ўсимликнинг, жониворнинг олдидан шунчаки ўтиб кетдим! Ахир, ҳар бир тош, тоғ, тупроқ, ҳар бир зарра Аллоҳни танитиш учун уларга назар солишимизни, уларга кулоқ тутишимизни кутмайдими? Инсон учун ташлаган ҳар бир қадами кашфиёт бўлиши мумкин-ку! Ҳатто баргларнинг бир-бирига қанчалар ўхшамаслигини ўйлашнинг ўзиёқ улкан ҳайратга сабаб бўлади. Ҳайратомуз санъатга тўла коинот эса мени мен имон келтирган Раббимга элтиш учун кутмоқда. Аслида бутун йўллар биз сўқирлар юртида яшайдигандек шунчаки ишга ёки ўқишга бориб-келиш учун эмас, уларни англашимиз, “мутолаа” қилишимиз учун бор. Қанчалар ажиб, шундай эмасми, нафсим? “Мутолаа” деганда хаёлимга умуман бундай нарса келмайди. Китоб ўқиймиз, хабарларни ўқиймиз, ижти-

мой тармоқлардаги керакли-кераксиз нарсаларни ўқиймиз, аммо бизга Раббимизни тушунтиришни кутиб турган санъатларни “мутолаа қилиш” ҳақида умуман ўйлаб кўрмаймиз. Шунда мен ўша сўқирлар мамлакатадаги карманми? Эҳтимол, эндигина эмаклай бошлаган, гапиришни эндигина ўргана бошлаган, ҳатто “ўқиш”ни эндигина ўрганишга киришган фақат мендирман... Аллоҳ ҳақида сўзлашдан олдин қайси тилни билган бўлсам, уни унутишни, янги бир инкилоб бошлашни истайман. Аммо бир кечадаёқ ҳамма нарсани тўнтарадиган эмас, бир мартадаёқ жон ҳолатда Аллоҳ дейдиган инкилоб хоҳлайман. Ўзим тўнтарган нафсимнинг орзулари билан энди ҳашр кўчаларида юрибман. Ҳатто қулоғимнинг тагида ғинғиллаб учган пашшаларнинг овози ҳам асабимни бузмай кўйди. Инсон бурнининг тагидагини кўрмайди дейишади-ку, менимча, инсон бурнининг тагидагини кўришни истамайди. Ҳар куни ухлаб, ҳар куни уйғонганим ҳолда қайтадан тирилишга мисол кидирдимми мен?..

Аслида ҳамма нарса қанчалар маънодор, қанчалар яхлит экан. Ҳатто бир таомнинг рецептини илк бор синаб кўриб қийналишим, иккинчи, учинчи сафаридида осонроқ пиширишим ҳам охирагим билан алоқадор экан, тасаввур қиляпсанми, нафсим? Биринчи марта машина ҳайдаб кўришим ва кейинги сафарларида осонроқ ҳайдашимнинг ҳам охирагим билан алоқаси бор экан. Чунки биринчи мартаси

хар доим қийин, кейингилари осонроқ. [Инсоннинг биринчи бор яратилишидаги санъатлардан хайратга тушмайман-у, кейинчалик қайта тирилиши, қайтадан пайдо бўлишига хайрон қоламанми?..] Бир олманинг йўқдан бор бўлишига хайратланмай, баҳорнинг яна бир бор уйғонишига лол бўламанми?.. Шу пайтгача бирор марта пўртахол дарахтида лимон, қалампирнинг шохида помидор кўрмадим. Бирок бирор марта бундан оғзим ланг очилиб, субҳаналлох демаганман. [Илк яратилишни кўра олган инсоннинг охират ҳақида шубҳаси қоладими? Энди билсам, машинанинг орқасидан чиққан қора тутун атрофни қоплаб олгани сингари дунёнинг бағридан чиққан ғафлат тумани кўзларимни кўр қилиб қўйган экан.] [Еб-ичишим учун бир хил неъматларни эмас, минг хил неъматни бор қилган Аллоҳ мenden фақатгина хатто ҳайвон ҳам эплайдиган қорин тўйдиришни исташи мумкинми?..] [Қорин тўйиши учун бир тишлам нон ҳам етгани ҳолда анвои таомлар такдим этилган бу дунёдан охиратга элтгувчи йўл бўлмаслиги мумкинми?..] [Дўкondан олган сувимнинг пулини тўламай туриб у ердан чиқа олмайман-у, турфа неъматларнинг ҳақини ҳақиқий Эгасига, ягона Яратувчисига, Раббимга тўлашим керак эмасми?..]

[Мендан кутилган нарса зикр, шукр ва фикр эди. Коинот дастурхонига ўтираётиб “бисмиллох” дейишим керак эди, фақатгина тилим билан эмас, бутун вужудим, бутун зарраларим билан.] [Неъматлар-

га кўмилган кўйи Аллоҳни ўйлашим, менга тортик этилган бу таомлар тўғрисида тафаккур юритишим ва охирида Аллоҳга шукр қилган ҳолда “алҳамду-лиллах” дейишим зарур эди. Бу қанчалар улуғ раҳ-матки, ҳақини Аллоҳга тўлашдан аввал ҳам бу неъматлардан фойдаланар эдим, бу фикрларни зикр этгандан кейин ҳам фойдаланишда давом этяпман. Демак, бу дунёда адолат тарозисининг устида Раҳмоннинг кўли бор. Демак, бу дунёда ҳамма нарса [оқу қора бир-биридан ажралади, Абу Жаҳллар ва Абу Бакрларни саралайдиган жой бу ер, шундай бўлишга мажбур. Акс ҳолда ҳамма нарса қанчалар маънисиз бўларди. Акс ҳолда инсон бу дунёга қандай чидай олар эди?..]

Аллоҳ неъматларнинг асилларини бу дунёда бермаган, зеро, бу яратилиш интизомига тўғри келмайди. Масалан, катта ёшли одам сувни бемалол ичиши мумкин, аммо янги туғилган чақалоққа сув бериш унинг она сутини кутадиган меъдаси учун яратилган интизомни бузиш демакдир. Дунё ва охират ўртасидаги алоқадорлик ҳам шунга ўхшайди. Охири бор бадан учун абадий таомлар берилмайди, албатта. Ахир поёни бор баданга ниҳоясиз либос ярашиши мумкинми? Патнис тўла пахлаваннинг сояси бизга лаззат бермагани сингари охиратнинг сояси ҳам бизга бу дунёда ҳақиқий лаззатни бермайди. [Кўзгудаги аксдан воз кечиб, ҳақиқийсини истамоқ лозим, зеро, бу дунё охиратсиз зулматга

чўмган жой, туби йўқ чуқурдан бошқа нарса эмас...

* * *

Вақти-соати билан Раббингга қайтмайсанми, эй нафсим? Огоҳлантиришнинг жисмга айланган холи бало эканлигини тушунмай, бошингга тушган шунча нарса Раббингнинг ҳузурига қайтишинг учун танбеҳ эканлигини кўрмайсанми? Бўш уйга ўғри тушмаганидек, бўш қалбга ҳам шайтон кирмайди. Лекин қаерга кирса, ўлим амри келмагунча у ерни тарк этмайди. Яратганнинг ҳузуридан қувилган шайтон оёғимиздан чалиш учун, қулоғимизга тинимсиз шивирлаш учун ёнимиздан бир сонияга бўлсин айрилмайди-ю, шунча таҳликанинг ичида биз қандай қилиб Аллоҳнинг ҳузуридан айрила оламиз? Дуо қилиш бепул бўлгани ҳолда, “Аллоҳ” дейиш учун ниятдан бошқа нарса керак бўлмагани ҳолда шайтон ўз мақсади йўлида жонжаҳди билан ҳаракат қилгани сингари биз нега Аллоҳга қул бўлиш учун ҳаракат қилмаймиз? Ёрдам берадигани, сиғинадиган жойи бўлмагани ҳолда шайтон тиним билмас экан, ҳатто бир кун ҳам “чарчадим” демас экан, биз қандай қилиб ибодатлардан чарчашимиз мумкин? Ёки бу йўлдаги ниятинг шайтоннинг ниятидек қатъий эмасмиди, нафсим? Шайтончалик ғайратинг, шайтончалик мақсадинг йўқ эдими? Сени Ер юзига халифа – ўринбосар қилган

Раббингнинг қаршисида бу берилган қобилиятларни намойиш қила олмаслик ҳам исённинг бир тури эмасми? [Ҳатто бир гиёҳнинг ҳам вазифалари бор экан, инсон ўлароқ яратилган менинг ўз вазифаларимни билмаслигим тугъндан бошқа нарса эмас-ку.]

Эй нафсим, энди тўрт деворнинг ичида ўзингга яхшилаб назар сол, уйдан кўтарилиб, юқоридан қараб кўр. Осмонга чиқ ва ўзингга қара, ундан ҳам ўтгин-да, фазодан ўзингни кўришга уришиб кўр. Мағрурлана оладиган даражадамисан?..

[Шу коинотда ҳатто митти нуқтачалик ҳам эмасан, ўзингни мақтай оласанми?..]

Н
И
Б
Т
Х
Н
К
К
Л
И
Р
Е
М
Л
Л
Т
К
Р
К

14

Миттивой билан мен деворларини безаган хонамда шу кунларда ўзгача шабадалар эсяпти. Ичимда янги ўзимни кашф қиляпман. Бу қизиқиш бутун вақтимни оляпти, бошқа ҳеч бир нарсага эҳтиёж сезмаяпман, бошқа ҳеч бир нарсани кўришни хоҳламаяпман. Қизиғи, айти пайтда ҳамма нарсани кўряпман. Демак, шундай бўлади: Раббингни кўришни истаганинда аслида дунёдан узилиб қолмайсан, балки дунё дея аталган бутун нақшларга ўзгача нигоҳ билан қарай бошлайсан. Аллоҳ инсоннинг ҳар сония тафаккур қилишини, ўз фитратига қайтишини истар экан. Миттивой ҳам мева ейди, мен ҳам ейман, орамизда фарқ бўлмаслиги мумкинми? Биз инсон зоти ўлароқ имон аталмиш либосимизни ечишимиз билан ҳатто ҳайвон бўлишга нолайиқ мавжудотларга айланамиз. Қорни тўқ, лекин руҳи оч жонзотлар сифатида дунёнинг кўчаларида тентираб юрадиган бўлиб қоламиз. Руҳи ўлик, лекин танаси тирик одамлар сифатида кўмилишни кутишдан бошқа ишимиз қолмайди.

Ҳар нарсанинг кўринганидан ўзгачароқ лисони бор экан. Ҳозир эсласам, мени маҳзун қиладиган ўша давраларда нималарни гапирган бўлсам-да, ҳар бир заррам Аллоҳ ҳақида ҳайқирар, “Менга қаранглар, мени таниш учун шунчаки кўз югуртирманглар, яхшилаб қаранглар”, дея типирчилар эди. Ўша тонгда Миттивой ҳам шундай қилганмиди? Бомдод пайтида тинмасдан чуғурлаган Миттивой аслида нималар деган эди? Ёнасан, тур ўрнингдан деганмиди? Ёки марҳамат билан: “Турақол, илтимос”, дея фарёд қилганмиди? Бундан ҳам марҳаматлиси қандай бўлиши мумкин эди, ахир у ҳам ҳақиқатни ҳайқирганди. Аслида ёнасан дейиш марҳаматсизликми? Йўқ, унинг маъноси бундай бўлиши мумкин эмасди. Ундай бўлса, нега бунча вақт жаҳаннам бор деганлар, ёнасан деганларнинг қаршисида қулоқларимни бекитиб олдим? Нега қулоқ солмадим? Эшитишни истамаганларимиз шундай бўладими: кактус мисоли кўксимизга ботадами? Эшитишни истаганларимиз деразамизнинг тагидан очилган ёронгуллар кабилими? Ҳозир кўришни истаганим, эшитишни истаганим сайин қанчалар кўп ва ўта сокин сасларни эшитяпман. [Қаршимдаги кўзгуда пардоз кутисидан халос бўлган юзимга қараб, кўзларим қанчалик чиройли эканлигини кўряпман. Ё Раб, мунчалар чиройли яратибсан! Бу ранг қанчалар маънодор! Шунча йиллардан бери кўзгуда энг

кашф қилишим учун бирма-бир қадам ташлашим керак экан. [Инсонларнинг ташқи кўринишидаги фарқлар ҳам аслида санъат эмасми? Ҳолбуки, биз ўзимизда бўлмаган нарсага интилаверамиз. Кошки менинг ҳам кўзларимнинг ранги шундай бўлса, менинг ҳам сочларим шундай текис бўлса, менинг ҳам овозим шундай чиқса, деб орзуларга бериламиз. Ахир бу фарқлар тавҳидни намойиш этиб, Аллоҳнинг “Ал-Мусаввир” исмига ишора қилади-ку. Бизга берилган санъатни кўра олмай, бўйи етмаган гўштга пуф сассиқ деган мушукдай ўзимиздан камчилик қидиришга тушишимиз ҳақида ўйлаб кўрмаймизми?..]

Кўзларимиз Аллоҳнинг асмози билан нурланса, ҳамма жойда Унинг санъатини, ҳар ёқда Унинг аҳадият муҳрини кўришимиз мумкин. [Қусур васвасаси билан шайтоннинг сўзларига учганлар эса жарроҳнинг тиғи ёрдамида сунъий гўзалликка эришмоқчи бўлади. Ўзи қанча вақтинг бор, эй инсон?! Бунчалар кўп алахсидинг бу дунёда! Ўзингга ёкмайдиган жиҳатингга қараб, “Аллоҳ мени йўқдан бор қилганида, бу жиҳатим ҳам бўлмас эди, демак, менинг бор бўлишимни истаган ва “Бўл!” деган”, дея шукр қилдингми ҳеч? Бирор марта ўз овозингни эшита олганинг учун шукр қилганмисан? Ёки бемалол нафас олаётганинг учун-чи? Кўчанинг бошидаги дарахт учун, боғингдаги майсалар, осмондаги булутлар учун шукроналик келтирддингми? Шукр қи-

кўп юзимга тикилган бўлсам керак, лекин биринчи марта бундай назар соляпман: ўзимга Аллоҳ яратган санъат ўлароқ қарашим қанчалар бошқача экан! Аллоҳим, мен қандайин ғафлатда қолдимки, ҳатто ўзимни ҳам кўра олмадим...

Ўзи кўзгулар нима учун бор? Камчилик топиш учун, камчиликларни махсус крем билан ёпиш, дўконма-дўкон соатлаб изғигандан кейин олган кўйлагимни яна бир бор эгнимда кўриш, хуснбузарларимга қарши жанг қилиш учунми?.. Ростдан, нима учун бор ўзи кўзгулар? Улар бўлмаса, нима бўларди? Ўзимни кўришим учун ҳеч нарса бўлмаса, ойна ўйлаб топилмаган, телефон ишлаб чиқарилмаган бўлса, аксимни ҳеч нарсада кўролмасам... Аллоҳим, бу қанчалар ғалати ҳиссиёт. Фақатгина бошқаларнинг тушунтириши билан ўзимни тасаввур қилишга уринганимда нима бўларди? Эҳтимол, инсонларда нимани кўрсам, ўзимда ҳам ўша нарсаларни тасаввур қилган бўлардим. Рўпарамдаги инсоннинг киприклари қанчалик узун бўлса, ўзимникини ҳам шунчалик узун деб ўйлаган, кўзлари қайси тусда яшил бўлса, ўзимнинг кўзларимни ҳам ўша тусда деб ўйлаган бўлардим. Субҳаналлоҳ! Инсоннинг ўзини кўра олиши ҳам қанчалар катта неъмат экан! Демакки, Аллоҳ ўзимга қарашимни ўша беъмани рўйхатдаги сабаблар туфайли истамаган экан. Демакки, ўзимни танишим учун, чиндан ҳам, бу йўлга тушишим, ўзимдаги санъатларни

лишинг керак бўлган шунчалик кўп нарса бор экан, сен камчилик деб ўйлаган нарсалар билан овора бўлишингнинг ўзи камчилик эмасми? Шайтоннинг “...Уларга амр қилсам, Аллоҳнинг яратганини ўзгартирарлар”⁹ деган сўзларини унутдингми?..]

[Аллоҳ шайтонга эргашганларнинг холи ҳисобкитоб кунда қандай бўлиши ҳақида хабар берган бўлса-да, фол очтириб келажакни қидиришдан маъни нима? Биз ўргандик деб ўйлаганларимиз охиратимизни қутқаришга етадими?] Ахир намоз Аллоҳнинг амри эканлигидан хабар топишим ва бошимнинг саждага тегиши орасида қанча йил ўтиб кетди!? Билишнинг ўзи кифоя эмас, сабабини билиш ва ўша заҳоти, вақтни бой бермай амалда акс эттириш зарур... [Қандай имоним бор эдики, ҳатто бошимни саждага ҳам олиб бормас, ҳаромдан сақламас эди, нафсимни енгишимга кучи етмасди. Бу имон охиратда менга қандай наф келтириши мумкин? Ўлимнинг ҳақ эканлигини билганим ҳолда нега шунча йиллар давомида ҳамма нарсани кечиктирдим, имонли эканлигимга қандай ишона олдим?] Бунга ишониш учун Аллоҳни унутган бўлиш керак, хўш, мен қаерларда Уни эсладим?.. Ҳар сафар йиқилганимдами ёки ўрнимдан туришни урдалаганимдами?.. Университетда имтиҳон пайтида ухлаб қолган ва домланинг кўлимни туртишидан уйғониб кетган, шу кўйи кўркқанимдан имтиҳон-

⁹ “Нисо” сураси, 119-оят

нинг охиригача сергак ўтирган эдим. Аллохдан кўрқиш ҳам ҳаёт давомида сергак ва хушёр тутиши керак эмасми? Зеро, Аллоҳ шундай буюрган: *“Аллоҳни унутганларга ўхшаган бўлманлар. У зотларга ўз шахсларини унуттирди. Ундоқ кишилар фосиқдирлар”*¹⁰. Мен эса Раббимни, менга ҳатто кўзимнинг очиб-юмилиши учун ҳам масъулият бериб қўймаган Раббимни унутганим учун шундай аҳмоқона яшаб юрган эканман.

Эй нафсим, бил, бил ва таниб ол, таниб ол ва англа.

¹⁰ “Ҳашр” сураси, 19-оят

15

Хотира музейимга!

Фикрларим орасига саҳифанга тўкилмаган қанчадан-қанча калималар яширинган. Айтсам, эшитилишидан кўрқадиганим, яширсам, бўғилишидан маҳзун қиладиган денгиз оқими бу. Хафаман, ҳоргинман, аччигим чиққан. Мен ишонганим мумкин деб гумон қилган, кўнглимнинг хоналарига бир-ма-бир киришига рухсат берганим улкан ёлгоннинг ичига тушиб қолганимдан бери хафаман. Биласанми, менинг ҳам енгилишим, менинг ҳам ҳоришим мумкин экан. Мен кўзимни очган ва нонушта қилган соҳилдан ичимни оғритган чирмовуқ қолди, холос. Қаернинг чирмовуғи дейсанми? Ташлаган ҳар бир қадамимда оёқларимга ўралашган, севги дея, севилиш дея ўзимни ишонтирган боши берк кўчанинг чирмовуғи экан. Тилимга қайтиб олмайман деган исми хаёлимдан ҳам ўтмайди деб ўйлаган эдим. Истардимки, юзини хотирамдан ўчираётиб қанчалар ҳузур ҳис қилганим ҳақида саҳифаларингни тўлдириб-тўлдириб ёзайин. Севмаяпман энди

бу ёнгинни, эҳтимол, ҳеч қачон севмагандирман. Инсон ҳатто исмини ҳам эслашни хоҳламайдиган биров билан боғлиқ пушаймонлиги учун неча марта тавба қилиши керак? Неча марта нафас олсанг, шунча марта деяпсан, тўғрими? Мен ҳам шундай деб ўйлаган эдим, лекин Раббим менинг қалбимга ажиб бир ҳузур индирди. Тушундимки, мени тавба эшигида кўришдан қанча хушнуд бўлса, ўша осто-нада тавбани шунча зикр қиламан. Ухлаётиб, сув ичаётиб, бозордан қайтаётган кекса онахоннинг халталарини ташишига кўмаклашаётиб, дўконда нон жавонининг очиқ қолган эшигини ётиб қўяётиб мудом бир нарсани такрорлайман.

Менга “Миттивой” дея хитоб қилган биринчи кун хаёлимга келган саволларнинг ўрнини энди ичига тилсимлар яширинган калималар эгаллаган бўлса-да, у билан умуман танишмаганимда яхшийдди, дейишдан ўзимни тўхтата олмаяпман. Қаерда юрибди, нималар қиляпти, ҳалигача ўша тешикда типирчилаяптими, деб ҳеч савол бермадим ўзимга. Мен кетгандан кейин талабалар ётоқхонасига неча марта келганига, кетаётиб сим-картасини тўртга бўлиб ташлаганим рақамга неча марта кўнгироқ қилганига, ўша кўчаларда мени неча марта қидирганига умумуан қизиқмадим. Исми миям-даги тақиқланган сўзлар рўйхатига киритилган бўлса-да, ора-сира шивирлашларда борлигини ҳис эттиришдан умуман воз кечмади. Нуқул шундай

севармиди, ҳар доим ҳам қалбга шундай озор берармиди?.. Қизиқ, кўчанинг адоғида бурилганимда рўпарамдан чиқиб қолса-ю, бор саволларимни кетма-кет берсам, жавоби бормикин?.. Хўш, менинг ўзимга жавобим борми? Кимнидир ёмонликдан, гуноҳдан асраш учун инсон қандай қилиб ўзини ўша оловнинг ичига ташлаши мумкин? Мен ҳис қилдим деб ўйлаган нарса марҳамат эдимми? Ёки шунчаки худбинликми? “Уни мен қутқара олишим мумкин, мен бўлмасам, омон қолмайди, мен бўлмасам, бангилликдан қутула олмайди...” [Шунча сафсатага қандай қилиб ишондим? Ўзим ёздим, ўзим рол ўйнадим, ўзим енгилдим.] Нафсим менга қандай тузоқ қўйган эдики, ўзимга берганим бу халоскорлик ролига марҳамат тўнини кийдиришининг урдасидан чиқдим... Ҳатто Аллоҳдан ҳам марҳаматлироқ эдимми? Ҳошо! Ҳошо! Мен ҳамма нарсани биладигандек, бутун ҳодисалар, замону маконнинг эгаси бўлишни истаганимни Аллоҳ кўрмаганмиди? Ҳошо...

Аллоҳим, қанчалар меҳрибонсан! Мендайн руҳи ва қалби хаста, марҳаматда ҳаддини ошган, нафсининг ўйинларига ўйинчоқ бўлиб, инсонлик мақомидан мосуво бўлган қулингга “марҳамат” номи билан яширинган зарарни кўрсатиб қўйдинг. Қанчалар меҳрибонсанки, ўзимга қилган энг катта ёмонлигим, энг катта гуноҳим ҳам Сенинг ҳузурингда, Сенинг марҳаматининг олдида чанг заррасичалик эмаслигини билдириб қўйдинг. Менга Сенинг

йўлингда сарфлашим учун берган марҳаматингни қандай қилиб ҳаром йўлларда, ҳаром кишиларда ишлатишига уриндим?.. Менинг ҳаром ҳақидаги тасаввурим қандай қилиб бунчалар ўзгариб кетди?..

Хўш, вақтичоглик қилдингми деб ҳатто сўрашни ҳам истамайман, ҳалигача ошқозоним беҳузур бўляпти.

[Нима қолди қўлингда? Сендан кейин нима қолди ўзи?..]

[Хуш келибсан, оғриқ! Хуш келибсан, мигренем!
Каллаи саҳарлаб миямнинг ичини қиздиришни
қаердан ўргана қолдинг? Вужудимнинг бутун аъзо-
лари мен билан бирга ухлаб ётган бир пайтда сени
ким уйғотди?]

[Дарвоқе, мен ухлаб ётганимда аъзоларим ҳам
ухлайдими?]

Ҳар бир мучам неча йиллардан бери мен билан
бирга бўлса-да, бу ҳақда ўйлаб кўрмаганим ғалати.
Мен уйқуда бўлсам-да, миям буйруқларни бажариш-
да давом этмоқда, юрагим уриб турибди, ҳануз нафас
олмоқдаман. Аллоҳ тўхташ ҳақида амр бермагунча
бу жараён бардавом бўлаверади.] Шунинг ўзиёқ Ал-
лоҳнинг борлиги ва бирлигини, яъни тавҳид муҳ-
рини кўрсатмайдими? Тана аъзоларимга дам олиш-
ни буюрган, мени ухлатган ва уйғотган куч мендан
олдин ҳам, мендан кейин ҳам бор бўлиши керак. У
шундай куч бўлиши керакки, манбаси ўзидан бўл-
син, ҳеч қачон ухламасин, ҳеч қачон чарчамасин.

Қизиқ, авваллари ҳеч миям учун шукр қилган-
манми ёки менинг измимда бўлмагани ҳолда уриш-

дан тўхтамаган юрагим учун?.. Уйкуни ўлимнинг укаси дейишади-ку, ҳар куни уйғонганда қандай қилиб хаёлга биринчи бўлиб ўлим келмайди?..

Аллоҳим! Мен қанчалар кўр, қанчалар нонкўр эканман!..

Миямнинг ичида отилаётган вулқонларнинг ҳар бир портлар экан, аралаш-қуралаш бўлиб кетган фикрларимнинг орасида оғриқ хис қиляпман. Қаерлардан келиб қолдим мен бу ерга? Мени уйғотиб юборган бош оғриғининг шарофати билан йўлимда яна бир қадам ташлагандекман. Қандай раҳмат яширин эди бу оғриқнинг ичида? Фақатгина шуларни ўйлашим учун берилдими у? Агар шундай бўлса, аввалгиларининг ҳикмати нима эди?..

Эсингдами, нафсим, боғчадалиқ пайтимда ёзги таътилда қишлоққа борган эдим. Столнинг устидаги мандаринларни ҳидлар эканман, бобом шундай деган эди: “Ҳикмат тупроғида ўсган дарахт қирқта эшикка мева таркатади”. На ҳикмат тупроғини, на қирқ эшикни тушунмабман, эртаси куни бобомдан ўша тупроқда ўсган дарахтларни кўрсатишини сўрагандим. Бобом эса у дарахтни кўриб бўлмаслигини айтганида, нега мен кўра олмаяпман, деб соатлаб йиғлаган эдим.

Оҳ, болалик!..

Сизни эндигина тушунапман, бобожон. Мени овутиш учун кун ботишига яқин олхўри теришга олиб боргандингиз. Дарахтнинг олдида сочларим-

ни силаганча: “Айт-чи, сенингча, ҳар қайси силки-ниш одамни йиқитиши мумкинми?” деб сўраган, кейин эса оғзингиз қулоғингизга етгудек табассум қилганча дарахтни силкитиб, тўкилган олхўриларни теришимни айтган эдингиз. Унутмадим, бобожон. “Таёқ билан урилган гилам чангларини тўккани сингари силкитилган дарахт ҳам меваларини тўкяптики, яратилиш мақсадига хизмат қилсин, янги яралишлар учун ниш урсин”, деган эдингиз. Ҳақ эдингиз, бобожон. Ҳозир бошимнинг ичида отилаётган вулқонлар, ҳар бир оғриқ гуноҳларимни тўкиб юборяпти, шундай эмасми, бобожон?..

Сени ҳам хуш қарши олишим даркор, севикли мигреним. Агар сабр қилсам, исён кўтармасам, қаердан ва нима учун келганингни тушуна олсам, гуноҳларимни ҳам олиб кетасан, шундай эмасми? Лекин ҳали ўзимнинг келишдан мақсадимни тўлиқ тушунганим йўқ, сени қандай тушунаман? Жажжи бола хўрозқанднинг ўрамини очгандай муомала қил гуноҳларимга, майлими?] Зеро, Аллоҳнинг хузурига покиза ҳолда бормасам, қаттиқ уятга қоламан. Бу дунёдаги ҳеч бир хижолатпазлик Раббимнинг хузурида хижолатда қолишга тенг кела олмайди. Ахир инсон севганига хижолатли алпозда йўлиқишни хоҳлармиди...]

Минг азобда дунёга келтирган чақалоғини кучоғига олган онанинг бахтиёрлиги сингари оғриқларим билан янги мен ўлароқ туғилишим мумкин-

ми, Аллоҳим? Кўзим юмилиб кетяпти, фикрларим секинлашяпти, ҳақиқат билан тушни чалкаштириб юборяпман. Баданим дунёда оғриклардан тўлғаниб, гуноҳлардан халос бўлар экан, рухим рўёлар ичра бир қайиқда кўм-кўк денгизда сузиб кетяпти.

Энди бир бандаргоҳ топишим зарур, шукрнинг номи ҳар бир тошига йўнилган мустаҳкам бандаргоҳ...

Хотира музейимга!

Қуёшнинг чиқишига тегинди бугун кўзларим...

Бой берганларимни, бой берганларимизни эслаб яна бир бор қайғуга ботдим.

Хаммамиз яшаяпмиз деб ўйлаймиз, лекин бундай сўқирликни яшаш деб аташ мумкинми? Мажнун ҳатто Лайлининг кўчасидаги кучукнинг кўзидан ўпган эди, биз эса энг яқинимиздаги инсоннинг руҳини кўра олмаймиз. Парда ортида нималар бўлаётганини кўрмаслик учун яна бир пардани биз тортамыз.

Биласанми, энди кўзгуга қараганимда мени ҳайрон қолдирадиган юзни кўряпман: бироз менга ўхшайди, бироз кашф этилишини кутаётган хазинага. Тунов куни ўтган йилларимни ҳисоб-китоб қилдим, қаердан келдим, қаерга кетяпман деб сўрадим ўзимдан. Йиллар ўтиб, бу сатрларга яна кўз югуртирганимда, ўшанда ҳам ҳақиқатларни кўзинг кўрмаётган, қулогинг эшитмаётган бўлса, ўзингни чалғитишдан бошқа ҳеч нарса қилмаган, ўзингга ўзинг энг катта ёмонликни раво кўрган бўласан, дедим ўзимга.

Эй ўзим! Сенинг қаршингдан машаққатли тепа-
ликларни чиқарган Зот арқонни ҳам узатиб қўйган.
Ўша арқонни маҳкам ушла, хўпми?

Зимистон кўчаларга ўзингни урма, фонуси йўқ
бандаргоҳларда ёлғизман деб ўйлама. Сенга неча
асрлар аввал дуолар йўллаган Пайгамбар алайҳис-
саломнинг умматисан сен, унутдингми?..

Ўтмишни унут, гуноҳларни унут, қоп-қора юзлар-
нинг тошга айланган юракларидан ўзингни олиб қоч.

Сен олаётган нафас сенга нималарни сўзлайди,
ҳеч қулоқ тутганмисан? Ўрнингдан тур, оч дераза-
ни. Нафас ол, чуқур-чуқур нафас ол. Ҳавони ўпканг-
га тортганинг сайин ҳали ҳам яшаётганингни ҳис
қил, буларни сенга ўйлатиб қўйган Раббинг ўз йў-
лига қабул қилгани ҳақида яна бир бор фикр юрит.
Қара, ҳаётингдан чиқариб ташилаётганларингнинг
юқини елкангдан олиб қўйган Раббим исмини эсла-
шинг учун сенга бир неъмат бахшида қилган. Инъ-
ом этганларини қаттиқ қучоқла. Қучоқлаганла-
рингни қўйиб юборма, қўйиб юбормаганларинг учун
тинмай урин, ҳаракат қил.

Тўхта ва ўзингга савол бер. Қўлингга қалам ва
қоғоз ол. Ёз, Раббимни рози қиладиган нималарга
қўл урмоқчиман, деб ёз. Ўзингга савол бериб кўр-
гин-а, амалларингни чин дилдан бажаряпсанми?
Қўлингга яна қаламни олгин-да, бу гал шундай са-
вол бер ўзингга: Раббим мендан рози бўлмайдиган
қандай ишларни қиляпман?

Раббинг сенга нималарни амр этган эди, улардан қанчалик хабардорсан? Қанчалик амалинг бор, эй ўзим?

Ўзингга бериб кўр шу саволни. Сен бермасанг, эрта-бир кун қабрда барибир беришади. Ана ўшанда жавоб қайтара олмасанг, қаттиқ пушаймонликка гирифтор бўласан. [Сенга бош рол берилган, эй нафсим! Иккинчи даражали актёр эмассан бу ҳаётда.]

Қани, ўзингга савол бер, чунки сен билан жаннатда чой ичганча муҳокама қилишимиз керак бўлган масалалар бор...

* * *

Ҳазрат Абу Бакрга Расулуллоҳнинг меърожга чиққанлари ҳақида хабар беришганида, у киши бутун инсониятга ибрат бўладиган жавоб қайтарган эдилар: “У зот айтаётган бўлсалар, тўғри айтибдилар”.

Биласанми, нафсим, аслида бу таслимият инсоннинг томирларидан зарралари томон бир сафардир.

[“Ер юзидаги имон аҳлининг имони Абу Бакрнинг имони билан ўлчанса, Абу Бакрнинг имони бутун Ер юзи аҳлининг имонидан устундир”.]

Оҳ, нафсим!

Пайғамбар алайҳиссаломнинг бу сўзлари мен ҳақимда бўлганида борми...

Буни ҳатто тасаввур қилиш ҳам қанчалар ҳаяжонга солади, тўғрими?

Пайғамбар алайҳиссалом мени кўрмаган бўлсалар-да, менга дуо йўллаганларини билганим ҳолда шунчалик ҳаяжонланаманми? Ҳаяжонга тушсам, нега у Зот ёқтирмайдиган амалларни қилиб юрибман, эй нафсим? Ҳозир исларини бир неча кўча наридан сезиб, олдиларига югуриб борсам-да, “Мен келдим, ё Расулуллоҳ!” десам, мени қандай қарши олган бўлардилар?.. У Зотнинг олдиларига бориш учун шоша-пиша қадам ташлаб, қўл-оёқларим титраганча, “Энгидаги либосига қирқта ямоқ тушган умматингизнинг фақири келди”, десам, қандай жавоб қайтарган бўлардилар?..

“Албатта, умматим қиёмат куни таҳоратнинг асаридан пешоналари оппоқ ва оёқ-қўлларидан нур таралиб турган ҳолларида чақирилурлар”, дея мужда юборган Пайғамбарнинг умматидан эканлигимни кўрсатувчи бирор белгига эга бўлмасам, ҳолим не бўлади, нафсим?..

Расулуллоҳ мени танимасалар, нима қиламан?..

Ҳозир эшик тақиллаб, “Мени соғинган экансизлар”, деб келиб қолсалар, биринчи бўлиб оғзимдан қандай сўз чиқаркин? Салом бера оламанми? Ичкарига таклиф қила оламанми? Шошма, ҳаммасидан аввал эшикни оча оламанми? Ахир, бошимда рўмолим йўқ-ку, бу аҳволда эшикни оча олмайман-ку. Эшикни очиб, ичкарига таклиф қилган тақдиримда

хам, бу тасаттурсиз аҳволимга, дунёнинг хиди келиб турган эгни-бошимга, юзимга қараган бўлармидилар?..]

[Мана шу аҳволимда, менинг кийиниш услубим, менинг шахсий танловим деган ҳолатимда ўтмишга бориб қолсам, Расулulloҳ юрган кўчалардан юрсам, асҳобнинг орасига аралашиб кетсам, қандай кўринган бўлардим? Тасаттур ояти нозил бўлиши билан кийимларининг этагини кесиб, бошларига рўмол қилган саҳобиялар орасида, ҳамр ҳаром қилинган оят тушиши билан уйларидаги бутун ичкиликни оқизиб юборган саҳобалар орасида қандай қилиб мусулмонга ўхшашим мумкин?..]

[Тасаттур ҳақидаги оятга ҳеч иккиланмай бўйсунган саҳобиялардан қандай фарқимиз бор? Нега улардаги таслимият бизда йўқ? Биз қандайин ғафлатда қолдик, нима бўлди-ю, Қуръондан бунчалар узоқлашдик?..]

[Ғарбга қарайверганимиздан қотиб қолган бўйинларимизни ҳақиқат томон ўгиришимиз зарур. Алдандик! Бизга аёлнинг истаган либосини кийишини эркинлик деб тушунтиришди, биз эса лаққа тушдик. Ҳуқуқларимизни ҳимоя қилишяпти, бизни ўйлашяпти, деган хаёлга бордик. Ҳолбуки, улар на аёлларнинг тасаттурини ўйлашди, на эркаларникини! Тасаттурсиз зеҳниятларига ғилоф излашган экан, уни эса адолат дея бўялган олтин товоқда олиб келишибди, биз чиппа-чин ишонибмиз!]

Дўконга борсак, ўрами очилиб қолган маҳсулотни олмаймиз, эринмасдан дўкон ходимларини огоҳлантирамиз. Уйимизнинг эшигини ланг очиб ташлаб кетмаймиз, кийимларимизга чанг қўнмасин деб жавонларни ўйлаб топганмиз. Уйимизнинг ичи кўринмасин деб, кеч тушиши билан деразанинг пардасини ёпиб қўямиз. Хўш, нима бўлди бизга? Ўрами очилмаган маҳсулотни қидирадиган бизлар бошқаларнинг назари тушмаган йўлдошларни қидиришни қачон бас қила қолдик?

Бошқаларнинг хаёлини банд қилмайдиган аёлнинг Раббига итоати қачондан бери бизнинг луғатимизда қоқлик деб аталаяпти?

Бошқаларнинг хаёлини банд қилмайдиган эркакнинг Раббига итоати қачондан бери бизнинг луғатимизда қоқлик деб аталаяпти?..

Тасаттур – бу менинг баданим, менинг маҳрамиятим, сен менинг маҳрам майдонимга кира олмайсан дегани эмасми? Тасаттур аёлнинг маънавий чиройида барқ урган баҳор эмасми? Қўлини бегона эркакка ёки аёлга узатмаган кишига бошдан-оёқ тикилишни қандай тушуниш мумкин? Қайси давлатда олий рутбадаги кишининг эшигини тақиллатиб, унга қўл узата оласиз? Аёл бу умматнинг олий рутбаси эди, инжуси эди, никоҳ бўлмади туриб қўл теккизиш мумкин бўлмаган қийматлиси эди. Қийматлимизга ўзимиз безътибор бўлсак, қолганлардан нима кутиш мумкин?..

Хўш, мен нега Раббимнинг амрига итоат қилмаётган эдим?

Энг биринчи бўлиб беришим керак бўлган савол мана шу.

Қани, келақол, нафсим, сен билан фитратимизга қайтиш учун йўлга чиқамиз. Бу йўлда Раббимиз нимани буюрган бўлса, ўша нарсалар ҳақида суҳбат қурайлик. Сабаби топилмаган ҳеч бир масалани ҳал қилиб бўлмайди, дейишади, кел, ишни баҳоналаримизни кўриб чиқишдан бошлаймиз.

Илк бор фарз бўлган кундан эътиборан нега ўранмадим? Нега “Амрингга бош эгдим, Раббим!” дея олмадим? Дугоналарим билан мавзуда гаплашмаганман, зеро, бу тўғрида гаплашишим мумкин бўлган дугонамининг ўзи йўқ. Хўш, бундай масалаларда асосий омил фақатгина дўстларнинг таъсирими? Албатта, йўқ. Лекин сочим... Сочимни бекитиш жуда қийин. Қолаверса, ёз кунларида узун либосда терлаб кетмайманми? Мен ўрансам, атрофимдагилар нима дейди? Йўқ, мен бу ҳақда бир қарорга келсам, ҳеч кимга кулоқ солмайман-ку... Лекин рўмолни ечиб юборсам ёки тўғри ўранмасам, бошқаларга ёмон ўрнак бўлиб, уларнинг гуноҳига сабабчи бўлиб қолсам, бунинг жавобини қандай бераман? Ўзи рўмол менга ярашадими? Худди ўша давраларга яна кира оламанми? Худди ўша сўзларни яна айта оламанми? Яна ошиқ бўлишим, яна истаганимдай кийинишим мумкинми?

[Ох, нафсим! Шошма, бир дақиқага тўхта. Бу баҳоналарнинг баридан дунёнинг ҳиди келяпти. Кимгадир ўзимни ёқтиришим керакми? Кимгадир ўзимни ёқтиришга киришиб кетсам, ўзимлигимча қоламанми, унинг таъбининг қулига айланмайманми?.. Нега менинг сочимни кимлардир гапириши керак? Тасаввур қил, нафсим, бир куни уйғонсам, сочим битта қолмай тўкилиб кетган бўлса, ўша захоти бошимга рўмол ўраб олмайманми? Бироқ бу ўзим ишонадиган Раббимнинг амрига итоат этиш бўлмайди-ку...]

[Ҳали синаб кўрмаган бўлсам-да, ёз ойларида тасаттурда терлаб кетаман деяпман, аммо Раббимнинг тасаттур ҳақидаги буйруғига бўйсунмаганим учун охиратда уят ва изтиробдан терлаб, ўз терларимда чўкиб кетмайманми?..] Тинмай терлаб, тинимсиз кўз ёши тўкиб, ялиниб-ёлвормайманми?.. Лекин у пайтда ортга қайтишнинг иложи бўлмайди... Калта энгли кийимларда ҳам терлайман-ку, терлашимга сабаб бўладиган нарса асло тасаттур эмас. Сабаби бу бўлганида ҳам, Раббим учун нималардан воз кечишим мумкинлиги ҳақида ўйлаб кўрмайманми?..]

[Ҳали ўранмай туриб тасаттурни ечиб юборсам-чи деган кўрқув босди. Нега ечай? Агар нима учун ўранганимни, ким учун ўранганимни билсам, қайси сабаб уни ечишимга асос бўла олади? Мен бошқаларга ёмон намуна бўлиш мумкинлиги ҳақида

эмас, ундан муҳимроқ нарса ҳақида ўйлашим керак эмасми? Қандай ўранишим кераклиги Аллоҳнинг амри экан, қандай қилиб нотўғри ўранишим мумкин?.. Фақатгина сенинг хою ҳавасларинг билан Аллоҳнинг амрларини аралаштириб юборсам, бу масалада хато қилишим мумкин, эй нафсим.]

Ўша сассиқ ҳожатхонада кўрқувдан титраганча ўзим билган барча сураларни, дуоларни ўқиган, Раббимдан мени кутқаришини сўраган эдим. Агар ўша куни тасаттурли бўлганимда, ўша ерга борган бўлармидим? Дир-дир титраган ўша қизнинг бада-нида мен ҳам ҳар куни, ҳар соат, ҳар сонияда эриб адо бўлармидим? Мен учун мутлақо нотаниш қизнинг жон талвасасига гувоҳ бўлган бўлармидим? Агар ўша куни тасаттурли бўлганимда, ўша дав-рага кўшилишдан ҳаё қилган бўлардим, тушуняп-санми, нафсим? Тасаттурим мени ўша куни ҳимоя қилган бўларди.]

Мен нималарга толибман ўзи? Ер ёрилса-ю, ичига кириб кетсам, дейдиганим шу ҳаётда нимани истайман? Ўзимни дунёнинг бўёқлари билан бўяё-тиб, сенинг хоҳишларингга бош эгган кўйи охира-т ҳаётим учун берилган ваъдалардан воз кечган бўл-майманми, нафсим?..

Афв эт, ё Раб!

Сенинг амрингга танлаш мумкин бўлган нарса-дек қарабман.

Афв эт!

Сени яхши таний олмаганим учун Сен берган
мавқенинг беқиёслигини соялардан, бегона елка-
лардан, ўзга диёрлардан кидирибман.

Афв эт!

Менга нозил қилганинг оят, менга юборганинг
амр мени асрашга қаратилгани ҳолда раҳматингни
кўра олмабман, ўзимни ундан маҳрум қилибман.

Афв эт!..

Кўм-кўк осмоннинг иси сингиб кетган тўлқинларнинг шундоққина ёнидаги сув ўтлари чирмаб олган қояларнинг устида уйғондим бугун. Гўёки коинот бугун буткул ўзгача, худди менга салом бераётгандек, Худди хонамдаги ҳамма нарса менга кўл силтаяпти, хайрли тонг деяпти. Онам ҳам бугун ўзгача кулаётгандек. Миттивой кўшиқ куйлаб мени қутлаётгандек.

Нонушта пайтида ўзимни тутолмай сўрадим:

– Бугун эрталаб қайси дуолар билан устимни ёпиб қўйдингиз, онажон?

Онам кулибгина қаради. Аллоҳим, оналар ҳар доим кулсин, фарзандлари уларни ҳар доим кулдирсин-да.

– Эрталаб ойнага қарадингми? Ўзингни, юзингнинг қанчалар ёришганини кўрдингми? Ох, менинг нозли кизим! Сенинг бу ҳолатингни неча ойдан бери кутаман. Қандай қилиб кулмай? Қандай қилиб дуо ўқимай?..

Яхшиямки, мени ўз ҳолимга ташлаб қўймадингиз, онажон! Яхшиямки, мени ўша зулматлар ичида

кўрмадингиз. Кошки айта олсам сизга, кошки хар бир хотирамдаги чорасизлигим хақида сўзлай олсам. Ох, кошки илк лаҳзадаёқ ёнингизга учиб келсайдим, кошки қочмасайдим, онажон!

Бу сўзларнинг орасига ҳатто ҳавонинг зарралари ҳам кириб боришидан кўрқаман, уларни юрагимнинг тубида сақлашнинг залворини мен айтсам ҳам, билиб олаверинг, онажон, майлими? Сизга қарай олмаётганимнинг сабабини бошқа кўзларга нигоҳ ташлаб кўзларимни кирлатганимдан деб ҳисоблайверинг. Биладан, мени ҳеч қачон бежиз ўпмагансиз, ҳеч қачон менга бекордан-бекор жаҳл қилмагансиз.

Энди тушуняпман, онажон, Раббим қачон мени севишини эслатишни истаса, сизни васила қилди, сиз эса ёноғимдан ўпиб қўйдингиз.

Қачон хатога йўл қўйсам, сизнинг оғзингиз билан мени огоҳлантирди.

* * *

– Типирчилаётганингга қараганда, нимадир демокчисан, шекилли.

– Дарров қандай сеза қолдингиз, онажон?

– Оналар ҳамма нарсани сезади. Ўзинг ҳам она бўлганингда билиб оласан.

– Ҳалиги, онажон...

Қандай айтаман?.. Тоғу тошларга, тупроғу сувга, қушлару кумурсқаларга тасаттуримга қовушишга

қатъий қарор қилганимни ҳайқиргим келяпти-ю, қайси сўзларни танлашни билмай каловланиб ўтирибман. Онам эса гапирақол энди дегандек менга қараб турарди. Ўша лаҳзаларда қандай бўлди билмайман, оғзимдан шу сўзлар отилиб чиқди:

– Онажон, мен энди Раббимнинг ҳар бир амрига бўйин эгишни, сочимнинг ҳар бир толаси қадар тавба қилишни истайман...

Лекин онам кутганимдек на хурсандчиликдан қийқириб юборди, на мени кучоқлаб олди. Ҳолбуки, тасаттур ҳақидаги қароримдан онамнинг ҳам, Миттивойнинг ҳам хабари йўқ эди. Сал аввал айтганларимни ўзим ҳам эшитдимми? Бошқа оилалар каби “Ҳали эрта, олдин ўқишингни тугат. Бу шунчаки хавас, ўтиб кетади”, демаса керак, ҳойнаҳой. Йўқ, онам бунақа нарсаларни гапирмайди. Хўш, унда бу жимликнинг сабаби нима? Бошимни кўксидан кўтариб, юзига қарасам, нима бўлганини билиб оламан, бироқ бунга журъатим етмаяпти.

Бир маҳал онамнинг кўзидан ёшлар думалай бошлади. Елкалари силкиниб йиғлаётган эди у. Бу ёшлар шукрнинг даракчисими, Раббим? Менга “хайрли бўлсин” дейишидан олдин Сенга шукроналик келтиришимми? Дарвоқе, неча ойдан бери бу уйда ҳеч кимнинг мен билан тузук-куруқ гаплашишига рухсат бермадим-ку... Мен Сен билан гаплашишни ўргангунча онам ҳамма нарсани Сенга айтиб берган бўлса керак. Ахир мен билан боғлиқ

истакларини кимга етказишни жуда яхши билади. Шу сабабли кетма-кет савол ёғдириб, нималарнидир суриштиришга тушиб кетмади...

– Онажон?..

– Сени илк бор қўлимга олганимда хаёлимда фақат ҳазрат Ҳаннанинг қизи ҳазрат Марям учун қилган дуоси бор эди: *“...Албатта, мен Сендан унга ва унинг зурриётига шайтонир рожим шарридан паноҳ тиларман”*¹¹.

Иффатинг энг қимматбаҳо сарпонг бўлишини сўраганимда қорнимда биринчи марта тепганингни ҳис қилган эдим. Ҳозир эса улғайиб, менга хуш-хабарлар беряпсан. Оҳ, болажоним! Солиҳалардан бўлгин! Неча ойлардан бери чеккан азобларингнинг ҳосиласи тасаттур бўлди. Сени менга берган Раббимга ҳамдлар бўлсин, сени марҳамати билан сийлаган Раббимга шукрлар бўлсин...

* * *

Инсон тасаттурга кирган заҳоти ойнада соатлаб ўзини томоша қилишни исташи, ўша оятдаги буйрукни адо этаётганидан хурсанд бўлиши қанчалар ажиб туйғу.

Ё Раб! Бу менманми? Қанчалар бошқача кўриняпман ўзимга, гўё ўзимни эндигина топгандекман. Йўқолиб қолган эканман, ана энди топиб олдим ўзимни.

¹¹ “Оли Имрон” сураси, 36-оят

Гўё рухим рўпарамда туриб олган-да, менга тикилиб тургандек. Худди ўзим билан биринчи марта танишаётгандекман. Бошингизнинг устига қўнган қушни чўчитиб юбормаслик учун ҳаракатларингизга алоҳида эътибор қаратиб, эҳтиёткорлик билан юрасиз-ку, шунга ўхшаш нарса экан. Худди бошимда гўзал бир омонат бордек, фақатгина вужудимга эмас, рухимга ҳам қалқон бўлаётгандек. Чиндан-да, шундай эмасми? [Ўзоқдан қараганда, бир парча матодек кўринади, лекин маъносини уқсангиз, жуда кўп нарсани айтиб беради сизга.]

[Ё Раб! Бир парча мато ҳам Сенга яқинлашишига васила бўлар экан, ўтинаман, мени остонангдан айирмагин...]

Ўзимни топиб, чиғаноқнинг ичидаги дурга айланганимдан бери неча ой ўтди, аниқ билмайман.

Бугун бошқа заминга, бир пайтлар мен шошапиша тарк этган шаҳарга қадам қўйдим... Совуқ ҳаводан нафас олганча талабалар ётоқхонаси сари равона бўлдим. Ҳатто нарсаларимни ҳам олмай чиқиб кетгандим бу ердан. Хонамга чиқиб дам олишим, кейин университетга боришим керак. Бу шаҳарга илк бор келганимда озодликка эришдим деб ўйлагандим, ҳолбуки, ундай бўлиб чиқмади. Ҳозир буткул бошқачаман, бошим тик, жавобсиз қолган саволларим йўқ.

Ётоқхонанинг олдига келганимда кўз олдимда бир воқеа жонлангандек бўлди: ярим кечаси биров мени хонамга олиб бориб қўйишга уринганини элас-элас эслайман. Лекин бундай нарсаларга тайёрланиб келганман: ташлайдиган ҳар бир қадамимда ўтмиш ўзини кўрсатаверади, мен эса бисмиллоҳни қайта-қайта такрорлаганча на йўлимдан қайтаман, на қароримдан. Илк бор бу ётоқхонага қандай кирганимнинг умуман аҳамияти йўқ, ҳозир

эшикни очаётиб ўзимга нисбатан қатъий ишонч ва дуолар билан қиряпман ичкарига.

Ётоқхона ходимаси Асмо опа мени табассум билан қарши олди. Уни кўриб ҳайрон бўлиб қолдим, унинг ҳам ҳайрати кўзларида намоён эди. Асмо опа ҳам тасаттурланибди, ўранибди. Мени қаттиқ қучоқлагач, ёш қалққан кўзлари билан юзимга анчагача тикилиб қолди.

– Шунчалар чиройли бўлиб кетибсан, нигоҳларинг шунчалар тозаки! Қўнғироқ қилиб, бўш хона бор-йўқлигини сўраганингда, кўзларинг бунчалар чакнаб туришини ҳеч ўйламагандим. Кетганингда ҳаммамиз хафа бўлган эдик... Яхшиям, кетган экансан!

Жавоб қайтаришга кучим етмади. Ҳа, яхшиям, кетган эканман бу шаҳардан, ёлгон дунёмдан, умуман, ҳамма нарсадан... Баъзан қайтарилиши керак бўлган жавобнинг ўрнини самимий қучоқлашиш эгаллайди, биз ҳам Асмо опа билан бир-биримизни қаттиқ қучоқладик. Хонамнинг калитини берганида, аввалги хонамнинг рақамини кўрдим. Салгина қалқиб тушган бўлсам-да, балки юзлашим керак бўлган ҳамма нарсани ўчириб кетарман, деб ўйладим.

– Ётоқхонадан нарсаларингни ҳам олмай кетган эдинг, балки ўз кўлинг билан йиғиштиришни истайдиган хотираларинг бордир деган хаёлга бордим. Хона сенинг насибанг экан, у ерда яшаган талабамиз бир ҳафта аввал уйига қайтди. Ташлаб

кетган нарсаларингни оилангнинг илтимосига кўра омборхонага олиб қўйганмиз, хоҳласанг, у ердан олишинг мумкин.

– Омборхонагами? Уйимдагилар сизга қўнғирок қилишдими? Улар билан қачон гаплашдингиз, Асмо опа?

– Сен кетганингда... Онанг қўнғирок қилганди, жуда хавотир олган экан, бирор муаммо борми деб сўради. Ҳеч қандай муаммодан хабарим йўқлигини айтдим. Ортингдан дуо қилиб қолдим...

* * *

Сукунатдан тўйиб-тўйиб нафас олиш учун хонам жойлашган қаватга лифтда эмас, зиналардан чиқдим. Хонанинг эшигига келганимда чуқур нафас олдим-да, ичкарига кирдим.

Буюмларнинг жойи ўзгарибди. Ётоқнинг рўпарасидаги ойна ўрнида йўқ, нариги хонада экан. Демак, мендан кейин келган қизнинг бошқа муҳимроқ ишлари бўлган. Пардани очиб осмонни кўра оладиган ҳолатда ётоққа чўзилдим. Инсон самога тикилиши билан атрофидаги гавжумликдан узоклашади, қандай ажойиб!

Қизик, булутлар ҳам биздан, ер юзидаги бу талотўпдан, жанжалларимизу шовқинимиздан шикоятчимикин?..

* * *

Телефонимнинг кўнғироғини энди уйғонмоқчи бўлган вақтимга эмас, бомдод намозининг вақтига кўра созлаяпман.

Инсоннинг ҳаёти ўзгарса, телефони ҳам ўзгарар экан. Бомдодни ўқиб бўлиб, деразанинг олдида эндигина ўтирган эдимки, телефоним жиринглади. Онам экан! Ишончим комилки, бу сафар хавотирланиб эмас, бомдодга туриб-турмаганимни билиш учун кўнғироқ қиляпти. Энди мен ҳам шоша-пиша эмас, ҳузур билан жавоб қайтара оламан.

Шаффоф бўлиш қанчалар чиройли, ислом қанчалар гўзал!..

Энди бу университет билан хеч қандай алоқам қолмади.

Соҳил ҳавосидан нафас олиб, кўз ёшларим тўкилган денгизга табассумларимни ҳадя этиш учун қумларнинг устида оҳиста қадам ташляяпман. Бу ҳолимни ҳам кўришинг керак, дедим. Қуёш қиздирмаган, лекин илитган сувларнинг орасида салом берар эканман, қадамларимни янада секинлаштирдим. Соҳилга оҳистагина урилаётган тўлқинларнинг шовқинига қулоқ солган кўйи чой ичгим келди.

Сумкамни очишим билан термосимга кўзим тушиб, яна бир бор табассум қилдим. Авваллари ўзим билан либосимга мос нарсалар олар эдим, энди эса термосимнинг устида “Аллоҳ бизга кифоя” деб ёзилган.

Термоснинг қопқоғини очгач, стаканнинг тўлишини кутар эканман, бир неча қадам наридан овоз эшитилди:

– Чойхўрликка биз ҳам қўшилсак бўладими?

Асмо опа экан. “Албатта”, деб жавоб қайтарар эканман, ёнидаги қизни кўриб, ҳайрон бўлиб қол-

дим. Бу ўша, университет тамаддихонасида суҳбатига гувоҳ бўлганим қиз эди. Уни таниб қолганим-қолишидан шунчалик кўрқдим. Асмо опа исмларимизни айтиб, бир-биримизни таништирганида бу кўркув сал бўлса-да ўтиб кетди, лекин таништурувнинг ортида нимадир борлигини сезиб, ичимда безовталиқ уйғонди.

Тамаддихонадаги бир оғиз гапи билан эсимда қолган бу қизнинг исми Жайдо экан.

Денгизга тикилиб ўтирган Жайдо бир маҳал мен томонга ўгирилди-да, “Биласанми...” дея сўз бошлади.

– Биласанми, сени университетда кулимсираб турганингни кўрганимдаёқ бошқаларга ўхшамаслигингни сезган эдим. Жуда ҳам чиройли бўлиб кетибсан, кўзларинг ёниб турибди!

Жавоб қайтариш учун Жайдонинг юзига қараганимда, нигоҳи қанчалик гўзаллигини кўрдим ва фақатгина табассум қилиш билан кифояландим.

– Аслида сен билан бир масалани гаплашмоқчиман. Асмо опа билан шунинг учун келдик.

Қизиқ, уларнинг бу ергача келишга мажбур қилган масала нима экан? Аввал атрофимда бўлган танишларим ҳақида сўрашмаса керак, хойнаҳой, улар билан алоқамни узганимни Асмо опа билади.

– Нима тўғрисида гаплашмоқчисизлар? Очиғи, қизиқиб қолдим.

– Бундай мавзу ҳақида қандай сўз бошлаш мумкин, билмайман... Сен ҳақингда Асмо опа билан анча суҳбатлашдик. Бу ерга келишимнинг сабаби опанинг сен ҳақингда айтганлари, сендаги ўзгаришнинг доимий эканлигига ишонгани. Тўғриси айтсам, сен ҳақингда кетганингдан кейин суриштирган эдим. Яъни амакиваччам Али сени биринчи марта сўраганида...

– Амакиваччангми? Уни танийманми? Мени нега сўради?

– Менимча, айтмоқчи бўлганларимнинг энг қийин қисми ҳам шу бўлса керак. Ҳалиги... Бу ерга келганингда қўлингда чамадон билан ётоқхонанинг олдида турганингни Али кўрган экан. Сендаги ўзгариш, ҳаётинг ҳақида сўрашимни илтимос қилди. Ётоқхонада фақатгина Асмо опани танийман, шу сабабли ундан сўрадим. Мени нотўғри тушунма, ниятимиз дўстлик таклиф қилиш, сени ҳаромга ундаш эмас. Агар сен ҳам розилик билдирсанг, балки охират ҳамроҳи бўлишингиз мумкин деб ўйладик...

Охират ҳамроҳими? У йигит ким ўзи? Кетганимдан хабардор бўлса, демак, мени танийди. Мени таниса, демак, хатоларимдан ҳам хабардор. Шунга қарамай, мен ҳақимда сўрабдими?..

Икки бетим лов-лов ёниб, бошимга қаттиқ оғриқ кирди. Худди дунё тезроқ айлана бошлагандек туюлиб кетди. Юрагим ҳам жуда тез уряпти. Айтишим мумкин бўлган барча сўзларни бирданига

ютиб юбордим, шекилли, кўнглим беҳузур бўла бошлади. Кетишим керак, дедим-да, у ердан тезгидим, умуман билмайман, лекин кўлимдаги стаканга қуйилган чой аллақачон совиб қолганди.

Ўзимга келганимда, ҳатто стаканни нима учун ушлаб турганимни ҳам тушуна олмадим. У ердан қандай туриб кетдим, стаканни бир бурчакда қолдириш нега хаёлимга келмади?..

Ҳам ўзимдан жаҳлим чиқар, ҳам айб иш қилиб қўйганим ҳақида ўйлар эдим. “Амакиваччаси ким ўзи?” деган савол эса миямни буткул банд қилиб олди.

Охирги айрилишга келганимни кўриб, ётоқхонага қайтдим ва тезгина хонамга кириб кетдим...

Талабалар ётоқхонасига олиб борадиган йўлнинг бошидаги ўриндикда ўтирганча онамларни кутар эканман, вужудим уйғонмаслик учун чиранаётган эди. Лекин чап томонда метронинг эскалаторидан келган шовқиндан уйғониб кетдим. Яхшилаб қарасам, кимдир эскалатордан шошганча тушиб кел-япти. Охирги пиллапояга беш метрча қолганида эгилиб телефонини олди. Шунча шовқин ўша телефондан келаётган экан. Йигитча совиткични очиб, музқаймоқ идишининг ичида овқат борлигини кўрган боладек хафа эди. Ёнидаги дўсти уни юпатишга тушиб кетди.

Шу маҳал ота-онамни кўриб, уларга пешвоз чиқишга ошиқдим. Инсон нимани яхши кўрса, ўшандан айрилишни истамайди, нимани севса, унга қовушишга интилади.

Она-да, онамнинг илк саволи мен ҳақимда бўлди:

- Нонушта қилдингми?
- Сизлар билан нонушта қилиш имконияти бўла туриб, бу имкониятни бой беришим мумкинми?

– Ундай бўлса, бизни ўзинг энг яхши кўрадиган жойга олиб бор, – деди отам.

Олиб боролмайман, ойлаб вақтимни олган ўша кафега қайтиб кадам босолмайман. Дарвоқе, мен энг яхши кўрган жой ўша ер эди, а? Одам ҳайхотдек шаҳарда бир жойга боғланиб қолса, қолган ерларни кўзи кўрмас экан. Бироз ўйланиб тургач, асосан оилалар борадиган “Чодир қишлоғи” эсимга тушди. Бу ерга янги келган пайтларимда Асмо опа бу кафени мактайвериб эси кетган, агар боришни истасам, ёрдами тегиши мумкинлигини, чунки кафенинг эгаси қариндоши эканлигини айтган эди. Демак, у ерга бориш бугунга насиб қилган экан. Бироқ бугун дам олиш куни бўлгани учун кафе гавжум бўлади, олдиндан кўнғироқ қилиб, столга буюртма бериб кўйиш керак. Ҳозир қайси юз билан Асмо опага илтимос билан кўнғироқ қилишим мумкин, ахир ўша кундан бери ҳатто кечирим ҳам сўраганим йўқ.

Кафега кетар эканмиз, интернетдан у ернинг телефон рақамини топдим. Шукр, бўш жой бор экан. “Чодир қишлоғи” денгиз кўриниб турадиган тепаликда жойлашган экан. Тарихни эслатувчи безаклар билан безашибди. Атрофдан қайсидир дарахтнинг хиди таралиб турибди, лекин бу айнан қайси дарахт эканлигини билолмадим.

Официант отамга жойимизни кўрсатаётганида орқадан онам билан қўлтиқлашганча кириб келдик. Онам қўлимдан шунчалик маҳкам ушлаб олган

эдики, гўё “Энди биздан ҳеч қачон ажралма”, демокчи бўлгандек. Тоза ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олар эканман, бу ерга аввалроқ келмаганим учун ўзимни қойиётган эдим. Оила қанчалар улкан ҳузур экан, атрофимда на шовқин бор, на безовта қиладиган нимадир. Кираверишдаги тошларнинг ҳар икки томонига гуллар экилибди. Лекин бу ерга мафтун бўлиб қолма, хўпми, нафсим? Дунё сенга ҳар доим ҳам гуллар ўсиб турган йўлларни тортиқ қилмайди, Пайғамбар алайҳиссалом ҳам бундай йўллардан ўтмаганлар, унутмагин, бўптими?..

Нонушта келтирилишини кутиб ўтирар эканмиз, кўл ювишга кетган онам Асмо опа билан бирга қайтиб келганини кўрдим. Юзимнинг қизариб кетганига қуяйми, нима қилишимни билмай қолганимга, Асмо опанинг бу ерда эканлигигами?..

– Нега бу ерга келишингизни менга айтмадинг, Зайнаб? – деди Асмо опа гина қилгандек, сўнг отам билан саломлашди.

Жавоб қайтариш навбати менга келганди. Хато қилгандим, ранжитишни хоҳламагандим, лекин нима дейишни билолмаётгандим. “Айни пайтда Раббим нима қилишимни истаган бўларди?” деган ўй хаёлимдан ўтар экан, кулимсираганча Асмо опани кучоқладим ва “Жуда хижолатдаман”, дея шивирладим.

Опа “Сени тушунаман”, дегандек қараб қўйдида, онамдан қачон келишганини ва қачон қайтиш-

ларини сўрашга тушиб кетди. Онам “Қахвани бир-га ичайлик”, деб қўймагани учун “Бизникилар ҳам ичкарида нонушта қилишяпти, уларга хабар бериб келай”, дейишдан бошқа чораси қолмади.

Сал туриб қўлида қахвалар билан қайтиб келган Асмо опа бу ер қариндошларига тегишли эканлиги хақида гапирар эди.

– Аслида сен танийсан, Зайнаб, – деди менга қараб. – Жайдо бор-ку, ўшаларники бу ер, тўғрироғи, амакиси билан шериклар.

Яна нимадир дедими, эшитмай қолдим, лекин Асмо опанинг Жайдо билан қариндош эканлиги мени ҳайратга солди. Опа Жайдонинг қариндоши бўлса, демак, ўша йигит Асмо опанинг ҳам қариндоши экан-да!..

– Жайдонинг онаси менга она томондан қариндош, – дея тушунтирди опа.

Ота-онам ҳеч нарсадан беҳабар уни эшитиб ўтиришар эди. Буни қара-я, ҳам ўша куни соҳилда уларни ташлаб, қочиб кетдим, ҳам бугун уларнинг кафесида нонушта қилипман. Кинога ўхшайди дейми ёки тушга?..

Камига Асмо опанинг онаси ҳам келиб, онам билан танишди ва дастурхонларига таклиф қилди. Қўрққаним юз берадиганга ўхшайди: ҳадемай Жайдо билан ҳам юзлашсам керак. Узр сўрашим кераклигини биламан, эртами-кечми унга дуч келишимни ҳам, лекин шунча гап-сўздан кейин улар билан

бир дастурхонда қандай ўтираман?.. Хаёлимдан шу фикрлар чарх урар экан, онам мен томонга эгилиб: “Қизим, чой ичиб қайтамиз, бормасак, уят бўлади”, деди. Онамга эътироз билдира олмай, унинг ортидан эргашдим.

Ичкарига кирар эканмиз, кўзимни ердан узмаётган эдим. Овозлардан тушундимки, Асмо опанинг отаси отамни бошқа столга таклиф қилди, онам ва мен бошқа столга ўтаётган эдик. Қанчалик эътиборли инсонлар экан! Асмо опанинг онасининг қўлини ўпаётганимда Жайдо пайдо бўлди ёнимизда. Ҳеч нарса бўлмагандек мен билан ўпишиб кўришди, онаси ва янгаси билан таништирди. Ҳа, янгаси ҳам ўша ерда экан! Ўтирган жойимда нима қилишни билмас, отамлар ўтирган стол томонга қарашга ҳатто кўрқаётган эдим. Онамлар аллақачон суҳбатга киришиб кетишган, биз уч киши эса жимгина ўтирардик. Лекин нимадир дейишим керак эди.

– Жайдо, Асмо опа, илтимос, мени кечиринглар. Мендан рози бўлинглар. Қандай тушунтиришни ҳам, нега ундай қилганимни ҳам билмайман. Уялдим, кўрқиб кетдим... Балки, ғалати эшитилаётгандир, чиндан ҳам, кўрқдим...

Жайдо ҳам, Асмо опа ҳам кулимсираганча қараб туришарди. Табассум, ҳақиқатан, юқумли экан, сўзга ҳожат қолдирмас экан, Жайдо “Розимиз” деяётганида шунчалик чиройли кулаётган эдики, ўрнимдан туриб қучоқлаб олмаслик учун ўзимни

аранг босдим. Бизнинг табассум отамлар ўтирган столдаги қаҳқаҳа билан бир пайтга тўғри келгани учун беихтиёр ўша томонга ўтирилдим. Столда уч киши бор эди: Асмо опанинг отаси, менинг отам ва бир йигит...

Шундоқкина чой ичамиз-у, кайтамиз деб, бир неча соат қолиб кетдик. Ниҳоят, онам йўлда чарчашганини айтиб, кайтиш учун рухсат сўради. Отамни ҳам чақиртиргач, туркча урф бўйича эшикда беш дақиқа хайрлашдик. Кейин машинага ўтириб, йўлга тушдик. Энг қизиғи, отам кечки овқат учун сўз бериб келибди. Одатда бундай нарсалар учун онамдан сўрамай розилик бермасди. Қолаверса, хозир ётоқхонага кайтишимиз, уйқусизликдан толиққан отам дам олиши керак эди. Нималар хақида суҳбатлашиганини сўрашга уялдим, онам эса отамдан бу уйқусизликка қандай чидаши хақида сўраётган эди.

Шу пайт телефонимга хабар келди. Қарасам, Асмо опа “Кечқурунга махсус бирор нима хоҳлайсанми?” деб сўрабди. Аслида опанинг саволи таом хақида эмасди, мени безовта қилган нимадир бўлди-йўқми, шуни билмоқчи эди. Яхшиямки, бугун ишламайди, ётоқхонада учрашиб қолмаймиз. Раҳмат айтиб хабар юбораётиб, отамнинг онамдан: “Қизимиз аслида ишончли жойга жойлашган экан. Нега бундай бўлди?” деб сўраганини эшитиб қолдим.

Машинада факат отам гапираётган эди. Қизиғи, жаҳли чикмаган, шунчаки билишни хоҳлаётган

эди. Чиндан ҳам, нега бундай бўлди ўзи? Нафсимга енгилдим десам, мени тушуна оласизми, ота? Бу сиз учун ишонарли сабаб бўла оладими?..

Онамнинг қандай жавоб қайтаришини кутиб, ичим қизиётган маҳал азон овози эшитилди.

– Ана, азон чақириляпти. Келинлар, анави масжидда намозни ўқиб олайлик, кейин меҳмонхонага борамиз, – деди у.

Онам бармоғининг учи билан кўрсатган ўша масжид отамнинг “Нега бундай бўлди?” деган саволининг, эҳтимол, ягона жавоби эди...

* * *

Ҳикоямнинг бошига, мен қанот чиқариб учган уйга қайтдим. Ўша шаҳарда нима бўлса, ортимда қолдириб қайтдим.

Тавба бизни кирлардан халос қилади, оқлайди, поклайди. Мен ҳам шундай қилдим. Мен тавбам билан чиққан бу уйдан аввалгиларни йўқ деб ҳисобладим.

[Фидо бўлишни истадим, нафсимни куллигим – бандалигимга фидо қилишни хоҳладим...]

Қандай бўлди, ўзим ҳам тушунмай қолдим, кечки овқат пайтида Али билан танишдим.

Ўша куни уни кўриш учун ҳатто бошимни кўтара олмадим.

Отам қўлларимдан ушлаб, кўзларимга тикилганча “Али билан танишишни хоҳлайсанми?” деганида уятдан лов-лов ёнган эдим.

Уйга қайтишимиз бир неча кунга кечикди. Асмо опанинг далдаси ва Раббимнинг изни-ла бир йигит билан танишадиган бўлдим. Ҳаяжон қоплаб олди вужудимни. Буларнинг бари менга янги одимларни ўргатаётган эди. [Агар эски аҳволим бўлганида нафси билан сакраб-сакраб юрган куёндан фарқим бўлмасди, ҳозир эса умматга фойда келтирадиган оила қуриш ҳақида ўйлаяпман.]

[Эҳ дунё, энди сенинг кўнғироқларингга жавоб қайтармайман, мендан ўпкалашинг, мендан хафа бўлишинг мумкин, ихтиёр ўзингда.]

[Аслида ишқ деганлари ўзингни кўярга жой тополмай қолишинг, сочларингга мовий чечакларнинг тақилиши ёки йўлларингда гулларнинг очилиши эмас экан.]

[Аслида ишқ деганлари Раббимнинг санъат асарини Раббим учун ишташ экан. Раббим истаганидек бўлмаса, мен учун ҳам бўлмасин дея олиш экан.]

Аслида ишқ фонийлик ичра ҳаяжон излаш эмас, балки Раббим томон сафар чоғида ҳамроҳлик қиладиган инсонни қидириш экан. Қўлларини ушлаганча уларга Раббимнинг ҳадяси ўлароқ назар ташлаш, ҳовучингда Раббимнинг севгисини ушлаб туришинг экан.]

* * *

Тўрт девор ичидаман, лекин бу сафар сиқилиб кетмаяпман. Деворларга бориб урилаётган фикрларим йўқолиб қолишини эмас, аксинча, ҳар томонга тарқалиб кетишини хоҳлаяпман. Тарқалсин ва қулоғим эшитадиган овоз бўлиб қайтиб келсин. Акс ҳолда бу ҳаяжонни қандай ҳазм қила оламан?.. Аллоҳим, менга янги калималар ўргат, билганларим Сенга ҳамд айтишга етмай қоляпти... Бир уй хоҳлаган эдим, Аллоҳим, ҳар бир бурчагига шукр уруғларини қадаш учун, ҳовучимда ўстириш, ҳузурингда чўккалаган кўйи Сенга тақдим қилиш учун. “Бўл!” дединг, Раббим, ҳозир ўша “Бўл!” деганинг уйнинг ичида тайёргарлик кўряпман. Мен бир неча кун кейин кирадиган бу уйнинг калитини энди сумкамда олиб юрибман. [Охирги марта қачон бекинмачоқ ўйнаганимни эслолмайдиган даражада вақт

Ўтибди юрагимдан, лекин дунёдан яширинганларим ҳеч тугамабди, Аллоҳим. Қўркмаяпман, биланманки, Сенинг номингни айтиб ташлаган ҳар бир кадамимда оила йўлимни, албатта, Сенинг ўзинг муҳофаза қиласан.]

[Мен Сенинг номинг билан йўлга чиқдим, Сенинг номингга боғландим, албатта, йўлимни ҳам Сен кўрсатасан.]

Бу қарорни қандай қабул қилдим деб ўйласам, унинг биргина гапи қулоқларимда жаранглайди: “Сени кўришим билан гўёки ичимни табассум чулғаб олди. Қайрилиб, яна бир бор қарай олмадим. Ҳаром бўлади, дедим... Озроқ сув борми, дедим...”

Ўша сув юзимдаги ҳаром назарларни тозалашга касд қилган ҳолда худди кўзларимдан оққандек бўлди. Шундан кейин қандай қилиб яна бир марта йўлимда кутишга аҳд қилгани ҳақида сўрай олмадим. Агар мендан сўраганида, нима дер эдим, билмайман, лекин бу ҳойнаҳой мен учун қилинган дуоларнинг рўёби бўлса керак...

Ана шуларни хаёлдан ўтказганча кўлимда яшил челак билан буюмлари жойлаштириладиган охириги хонанинг эшигига келиб қолибман. Жайдо эса рўпарамда менга тикилиб турган эди. Эҳтимол, овозимни чиқариб хаёл сургандирман, лекин унинг энди қалбимдагиларни ҳис қила олаётганини пайқаяпман. Юзидаги табассумини яширишга уринаётгандек эди. Мен эса ҳолимдан мамнунман. Инсоннинг

қалбига ҳузур бағишлаган ҳис бежавоб қолмаса, оёқлари янада қувватлироқ бўлар экан. Янада кўпроқ югуриш, кўпроқ йўқ босиш, янада кўпроқ инсонга табассум ҳадя қилиш учун уринар экан...

Хаёлимда турфа ўйлар билан хонани тартибга келтирар эканман, ичкаридан Жайдонинг овози эшитилди. Шу пайт чой ичиб, озроқ тин олишга қанчалар эҳтиёжим борлигини ҳис қилдим. Бундай пайтларда меъдам Аллоҳнинг неъматлари билан, руҳим эса унинг зикри билан тўяди.

Чойдан ҳўплар эканман, Жайдо: “Уйингизнинг энг яхши томони телевизорнинг йўқлиги экан”, деб қолди.

Аслида бу Али билан дастлабки қоидаларимиздан бири эди. Телевизорга, сериалларга тикилиб вақт ўтказишни ҳар иккимиз ҳам истамаймиз. Бу уйдаги ҳаёт азон вақтлари билан тартибга солинади. Бизни бошқарадиган нарса мана шу бўлиши керак. Ҳамма ҳам Жайдо сингари ўйламаса-да, қабрга бир ўзимиз тушишимизни эсласак, қароримиз тўғри бўлганига яна бир бор ишонч ҳосил қиламиз. Чунки уйга нимани олмаслик, чегараларни қаерда қўйиш ҳам муҳим, зеро, булар охираат учун тайёргарликдир.

Жайдонинг юрагидан чиққан бу мақтовини тинглаётиб унинг оғзидан мен эшитган илк сўзларни эсладим. Қанчалар қийматли нарса бу! Биз танишган ҳар инсоннинг биринчи бўлиб айтган сўзлари бизга Аллоҳни эслатадими? Охириги сўзлари-чи?..

Жайдони шундай эслар эканман, унинг мени дастлаб қаердан ва қандай кўрганига кизиқиб кетаётган эдим. Лекин сўрай олмасдим. Алига: “Мен бир неча фасл олдин туғилдим, ундан аввали зимистон эди”, дедим. У эса: “Мен ҳам сени худди ўша фаслда танидим, чунки тавбанинг фаслини қаерда кўрсам, танийман”, дея жавоб қайтарди. Устига-устак, унинг оғзидан чиққан кейинги сўз оғриклардан кейин қалбимга кириб келган янги ҳаёт мисоли бўлди: Алфидо...

– Биласанми, Зайнаб, сенинг фаслингдан қутқарилишнинг иси келяпти. Мен қаерда кўрсам ҳам таниб оламан деган фаслинг Алфидоликни намоён этяпти. Ҳа, Зайнаб, сен тап-такир чўлларга қадаган фидойилик уруғлари тупроқ юзасида ниш урар экан, сенинг фаслинг ўз исмини ўзгартиряпти. Сени Зайнаб деб чақиришса-да, сени менга танитган бу озодлик сендан кейин менга бир Алфидони қолдириб кетди. Сени талабалар ётоқхонасининг эшигида такроран кўрганимда, тақвимнинг саҳифалари фаслга мос алмашар экан, кўзларингдан кўрқув оқаётган эди. Сени ким кўрса, “Зайнаб қайтибди!” дерди, лекин мен ундай демадим.

Алфидо шамоли эсди! Жўка барглари ни ёмғир томчилари ҳўл қилди ва мен энди нигоҳимни сендан олиб қочишим керак эди. Кўрқув билан қараб турган кўзларинг қадамларингни қатъий ташлаб турганингдан беҳабарга ўхшамасди. Бир парчанг эсингдан чиқиб қолган-у, ўшани олгани келганга

ҳам ўхшамасдинг. Ўтиб кетаётиб шунчаки кириб ўтганга эса умуман ўхшамасдинг. Фидо қилмоқчи бўлган ҳар бир нафасингни сарфлаган ҳар бир кунингдан айириб олишга келгандек қараб турардинг. Сени ким кўрса, “Зайнабнинг нигоҳларида кўрқув бор!” дерди, лекин мен ундай демадим.

Алфидо шамоли эсди! Жўка баргларини ёмғир томчилари ҳўл қилди ва мен энди нигоҳимни сендан олиб қочишим керак эди. Юсуфнинг қудуғида ҳам сен эдинг, Юсуфни қудуққа ташлаган биродарлари ҳам сен эдинг, лекин ичингда улғайган алфи-долик Юсуфга тегишли кўйлакнинг сирининг тагига етгандек эди. Сени ким кўрса, “Зайнаб донг қотиб қолибди!” дерди, лекин мен ундай демадим.

Алфидо шамоли эсди! Жўка баргларини ёмғир томчилари ҳўл қилди ва мен энди нигоҳимни сендан олиб қочишим керак эди. Бу шаҳардан бир Зайнаб кетган эди, унинг ортидан кузатиб бормадим, аммо бу ерга бир Алфидо келди, эс-хушим у билан ортга қайтди. Унинг фасли менинг фаслимга мос келган эди, Али энди Алфидосини қидиришга тушди. Жўка баргларини ёмғир томчилари ҳўл қилар экан, ҳамма “Зайнаб келди!” деди, [мен эса нигоҳларимни сендан, сени нигоҳларимдан асрадим. Насиб қилса, сабаблар йўл очади ва ўша йўлдан илдамлаётиб қадамларимнинг изи қолади, дедим. Акс ҳолда ким кўрса, “Зайнаб кетди”, дер эди, бироқ мен “Алфидо” қолди деган бўлардим.]

Мана шунақа, инсон инсонни жароҳатидан таниб олади. Биласанми, мен сенга нақ мавсумида учрадим. Дунёда қолдирган нафасингнинг охираг оҳангидан таниб олдим. Айтдим-ку, Алфидо шамоли эсди! Жўка баргларини ёмғир томчилари хўл қилди ва мен энди нигоҳимни сендан олиб қочишим керак эди.

Хуш келибсан, Алфидо!

Хуш келибсан!

* * *

Рўпарамдаги каттагина кутини аввалига сезмай қолибман. Биз олиб келган кутилардан эмас, чунки оғзи очиқ. Алининг нарсалари бўлса керак деган хаёлда кўлимни узатдим, ичи тўла пойабзал кутилари экан. Аввалига ҳайрон қоларлик ҳеч нарса йўқ эди, ахир бу ер энди унинг ҳам уйи, никоҳдан ўтишга атиги бир неча кун қолди ва пойабзалларининг бу ерда бўлиши табиий ҳол, албатта. Ичимдан алланечук ҳис яна бир бор кутига назар ташлашга ундади. Қайси кечанинг зулмати эди бу хароба? Юрсам, неча одимлик мажолим қолганди? Бу дунё хайҳотдек лабиринтмики, ичида адашиб қолдим? Бирор ўткинчининг кўлидан ушласам, узр десам... Кейин илтимос қилишдан воз кечсам. Бу қандай бўлиши мумкин? Йўқ, ўзи бу нима дегани? Нотўғри эслаётган бўлишим мумкинми? Ҳа, балки, васваса эди бу, акс ҳолда ўша пойабзалнинг нима иши бор

эди у ерда? Шошма, сал тинчланиб олишим керак, катта шаҳарда худди шундай пойабзал бошқасида бўлиши мумкин эмасми?

Бўлиши мумкин, тўғрими?

Балки, кейинчалик олгандир бу пойабзални.

Ранги, шакли бир хил экан деб мен ўша эшикнинг олдида кўрган кўк пойабзал Алига тегишли бўлиши мумкинми?

Ўзимга тасалли беряпманми ёки ҳақиқатларни аяб ўтирмай юзимга соляпманми?..

Менинг миямда турфа фикрлар ғужғон ўйнаётган бир пайтда отам билан Али хонадан чиқиб кетишди. Уйда бир ўзим қолганимдан фойдаланиб, ўзимни қўлга олишим керак. Ўша кеча ётоқхонада эшикнинг олдида турган кўк пойабзал Арданики эдими ёки Алиники? Юрагим тавбанинг харорати билан Арданики дер, ақлим эса Алиники дея такрорларди. Мен истаган нарса ҳақиқатмиди ёки мен кўрқаётган нарса? Мен эслаган пойабзал ҳозир қўлимда ушлаб турган пойабзал бўлса, демак, Али ҳамма нарсадан хабардорми?..

“Ким кўрса, “Зайнаб кетди”, дер эди, бироқ мен “Алфидо” қолди деган бўлардим”, деганда нимани назарда тутди Али? Билиб туриб чиқдим бу йўлга ёки менинг тавбамга боғланган ҳолдами? Шу сабабли Алфидо деб атадим мени?

“Сени шунча вақтдан кейин тасаттурли ҳолатда ётоқхонанинг эшигида кўрганимда ичингда кураш

кечаётгани шунчалик ошкор эдики, ҳеч нарсани тушунтиришинг керак эмасди. Ташлаган илк кадаминг шунчаки ортга қайтишинг эмаслигидан дарак бериб турарди”, деганда нимани назарда тутди? Мени ётоқхонага олиб келган Али эдими? Лекин Алининг ундай жойларга бормаслигига ишончим комил, ўзимдан кўпроқ унга кафил бўлишим мумкин.

Ўша кунларни бу уйда эслаш азобга сола бошлади. Ёниб кетяпман. Ҳатто эслашимнинг ўзиёқ хиёнатдай туюлиб кетяпти. Ҳатто тўсатдан очилган эшик ҳам мени ўзимга келтира олмади. Али кириб келди, мен эса ҳамон айна жойда турар эдим.

Ахволимни изохлаш, гапни нимадандир бошлашни истаган бўлсам-да, оғзимдан мутлақо бошқача савол чикди:

– Пойабзалларингни қайси токчага қўяй?

Ниҳоят, гапира олдим, нимадир дейишнинг удасидан чикдим. Аммо Али миқ этмаётган эди. Бундай жимликдан безовта бўлиб бошимни кўтарганимда, Али кўлимдаги пойабзалга тикилиб турганини кўрдим. Пойабзални олар экан, асабиймиди, хавотирдами, хафами ёки хижолатдами, англолмай қолдим.

– Сен овора бўлма, – деди мулойимлик билан. – Бўшаган кутиларни машинага олиб тушай, кейин ўзим ҳал қиламан.

Бу пайтда отам ошхонада бўшаган кутиларни эшикнинг олдига ташиш билан овора эди. Мен эса

ҳеч нарса демай, нарсаларни жойлаштириш учун хонамга равона бўлдим. Эҳтимоллар ҳақида ўйлар эканман, хаёлим дам ўтмишга қайтар, дам келажакка йўл олар эди. Аслида Алфидо менманми ёки Али? Ҳозирги кунга қайтиш қанчалар қийин экан инсон учун. Айниқса, ҳисларинг истаганларинг ҳақида эмас, балки ҳақиқатлар тўғрисида хайқириб турса...

Орадан анча вақт ўтиб кетган, Али эса ҳалигача қайтмаган эди. Ўртада турган кути билан яна юзлашишга мажбур эканлигимни ҳис қилдим. Баъзи ҳақиқатлар билан юзлашилганида, балки, азоби оз бўлса-да, енгиллар.

Бир томондан тоқчаларни артиб, иккинчи томондан пойабзалларни тизаётганимда эшик очилиб, Али кириб келди. Келишга келди-ю, мен тоқчага охирги бўлиб қўйган пойабзал кўк эмасди. Дарҳол Алининг оёқларига қарадим.

– Сенда ҳам йўқ!

– ...

– Ўзим жойлаштираман деб олган эдинг кўк пойабзални, энди эса йўқ, оёғингда ҳам йўқ. Шу ерда эди, тўғрими? Шу ерда эди-ку!

– Ҳа, лекин...

– Лекин?..

Сўзлар тугаб қолган, бир-биримиз билан жимгина гаплашаётган эдик. Хаёлимдан ўтганлардан кўркаётган, худди неча соатдан бери миямни банд

этган нарсалар ҳақида Али бақирешга тушадиган-дек туюлди. Лекин унинг ҳам кўзларида хавотир намоён эди, унинг ҳам кўнгли оғриганга ўхшарди.

Али тўғри айтган эди, менинг фаслим унинг фаслига мос келди. Ёмғир томчилари жўка дарахтининг баргларини ювар экан, нигоҳимни ундан олиб қочишимга тўғри келди. Унга ўхшаб мен ҳам жим бўлишим керак эди.

Лекин...

Сен ўшамидинг?

Ўша сенмидинг, Али?

Янглиш йўллардан ўтиб, денгизга тушиб кетганимда, эндигина сув ютишим билан мени кутқариб қолган сенмидинг?

Агар сен бўлсанг, у ерда нима ишинг бор эди, Али? Сен ҳам боришни маъқул кўрдингми? Менинг пойабзалимни киймасанг, кетмайман дейиш осон бўлади, деган эдим, мен ҳам сенинг пойабзалингни киймай туриб сени саволга тутяпманми?..

Сенинг пойабзалингни киймадим, Али. Ўша кеча сенинг қадамларингни ташламадим, сен қаерда бўлганингни ҳам билмайман, ўша одимлар сеники эканлигига ишончим комил эмас. Лекин... лекин... Агар сен тавбамни таниган фасл сенинг фаслингга тўғри келган бўлса ва сен ҳам ўша бахорнинг хавосидан нафас олган бўлсанг, ичимдаги ваҳший махлуқ яширинган жойидан энди ташқарига чиқса майлими?..

Умуман савол бермадинг, чурқ этиб оғиз очмадинг, Али. Ҳозир бу ерда жимгина ўтириб, сенинг сассизлигингга кулок солар эканман, шуни яхши тушундимки, кўлини теккизмай ҳам севиши мумкин экан инсон. Тамом бўлдим деган жойида тузалишни истасин экан, Аллоҳ қанчадан-қанча эшикларни очиб юбораркан. Сен ҳар оқшом бу эшикни калит билан очмоқчи бўласан, мен эса оёғингнинг товушини эшитиб, сен ҳали калитни кулфга солмасдан олдин эшикни очман. Ҳар гал эшикни очишга ошиққанамда яна бир марта шукр қиламан, Али....

* * *

Ишқнинг бели ингичками ёки кўлингдаги стаканнинг белими¹² деб сўрашади. Аммо шуни билки, энди сенга қаердан сўзлаётганимни биламан. Бир пайтлар ўзим юзини ҳам билмаган балиқнинг қорнидан овоз беряпман: товушим бўғиқ, ўзим ҳорғинман, исмим Алфидо, ичимда фиғон. Мен юзини таниб олган дунё балиғининг қорнидан сал туриб қисилиб чиқиб кетадигандек ҳадикдаман. Қадамларинг ва пойабзалларинг қаерда яширилган, билмайман, лекин бу ерларга назар ташлагудек бўлсанг, мен сенга тухфа қилган пойабзални кийиб ўтишинг мумкин бу йўллардан. Балки сал кичикрок келар, балки каттарок. Эътибор берма! Бу дунёдаги

¹² Турклар чой ичишда ишлатадиган анъанавий стаканнинг бели ингичка бўлади.

Ўша кеча мени кудуқнинг тубидаги дунёга таклиф қилганлар талабалар ётоқхонасининг эшигига олиб келиб, лекин ичкарига кирмасдан қочиб кетишгани ҳақида умуман оғиз очмади.

Ўша кеча эсан шамол билан йўлимга тавофук¹³нинг тушганини умуман гапирмади.

“Жўкалар”, деди. “Алфидо”, деди.

Жим бўлди...

Пойабзаллари учун охирги бекат сифатида уйимизнинг рўпарасидаги чиқинди қутисини танлади.

Балки, эсларман деб...

Балки, журъатимни йиғиб, савол берарман деб...

Балки, уй ичини хижолатпазлик тутиб кетса деб...

Ва билганимни умуман билмади.

Қадарга қанчалик ёпишганимни умуман билмади.

Дастурхонининг бош қаҳрамони бўлмиш мени – Алфидосини мендан яхшироқ таниб, қанчалар чиройли қарашини билишимни...

На менинг овозим чиқди, на Алининг.

Лекин энг кўп ҳовучларимиз сўзлади. Совкотганида бошпаноҳ, оғриганида дуо бўлди, сўнг айни киблага очилган ҳовучдан бир оят тўкилди:

¹³ Мувофиклик, мослик

“Ҳасбуналлоҳу ва ниъмал вакийл...”¹⁴

Албатта, Унинг ўзи кифоя...

Унга сиғинишни билганларга, Унга бўйсуннишни деб ҳисоблайдиганларга, севгини саждада топганларга, ўлиш учун яшайдиганларга, исмидан айрилиб Алфидо бўлганларга, қайтадан тириладиган кунни Рабби томон ошиқиш деб ўйлайдиганларга...

Албатта, кифоя...

Кифоянинг нима эканлигини билганларга, Ундан бошқа илоҳ йўқ дер экан, юрагидаги бутларни парчалаб ташлаганларга, Унинг ҳузурида хижолат тортиб қолишдан кўрққанларга...

Албатта, кифоя...

Кифоя қилгувчиларга кифоя қилди...

“Асосий масала Юсуф бўлиб кудукқа тушишми ёки ўша кудукдан Юсуф бўлиб чиқишми? Инсонни кудук ўзгартирдимми ёки Юсуфнинг феълими?” дея сўради.

Ҳатто зиндонни ҳам мадраса-и Юсуфия¹⁵га айлантириш, аввало, кудукнинг ҳаққи бўлиши мумкин эдимми?.. На кудук ўзгарди, на зиндон.

Лекин у мудом Юсуф бўлиб қолди...

Ҳаёт давом этди.

Қушлар учди.

Миттигина дунё сайёҳи бўлмиш Алфидо Холиқини қидиришга тушди...

¹⁴ “Бизга Аллоҳнинг Ўзи кифоя ва У қандай ҳам яхши вакил” (“Оли Имрон” сураси, 173-оят).

¹⁵ Юсуф алайҳиссалом ташланган зиндонга ўхшатиш; дин ва Қуръонга хизмат қилгани учун маҳбусга айлантирилганлар сақланадиган жой, хибсхона.